

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204920

UNIVERSAL
LIBRARY

మాళవి కాగ్ని మిత్రము,

ఇది

చెన్న పురిరాజధానియందలి దొరతనపువారి కాలేజీలో

తెనుఁగు పండితుఁడుగానుండిన

కందుకూరి వీరేశలింగము చేత

రచియింపఁబడినది.

మాతృ పుస్తకమాలా కామయ్యగారు
ప్రచురము చేసినది
కలసి నది
మిషన్ బుక్ షాపు (బొంబాయి)

రాజమహేంద్రవరమున

పి. ప్రకాశరావు అండ్ బ్రదర్సువారి

శ్రీరామముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

1938

కాపీరైటు రిజిష్టరు
బడ్డ]

[వెల రు. 0-6-0

మొదటి కూర్పు పీఠిక.

మాళవికాగ్నిమిత్రము కథ మిక్కిలి యింపయునది. ఈ నాటకము గీర్వాణకవి మండలాగ్రగణ్యుడయిన కాళిదాసునిచే రచియింపబడినది. ఇది యభిజ్ఞాన కాకుంఠల మును రచియించిన కాళిదాసునిచేతఁగాక మఱియొక కాళిదాసునిచేత రచియింపబడిన దనికొందఱు చెప్పుదురుగాని యందుకుతగిన నిదర్శనమేదియులేదు. ఇందలికథానాయకుఁ డగ్నిమిత్రుఁడు. ఇతఁడు కుంగవంశపురాజయినపుష్పమిత్రునికుమారుఁడు. ఈపుష్ప మిత్రుఁడు మొదట మగధశకపురాజయిన బృహద్రథుని సేనాధిపతిగానుండి యతనిని చంపి, మార్వమంత్రిని చెఱయందుఁబెట్టించి, అతనిరాజ్యమునాక్రమించుకొని విదికానగ రము తనకురాజధానిగా చేసికొనెను. అందుచేత నేయీతనికి సేనాధిపతియని పేరుండెను. ఇతఁడు విక్రమార్కశకమునకు పూర్వము నూట యిరువదిరెండు సంవత్సరముల క్రిందట సింహాసనముకువచ్చెను. ఇతఁడు సింధునది సమీపమున గ్రీకుశకకులతో యుద్ధము చేసి వారిని జయించెను. ఇతఁడు తనవార్ధకదశయందు తనకుమారుడయిన యగ్ని మిత్రునికు రాజ్యమిచ్చి తానాధ్యాత్మికవిషయమున కాలముగడుపుచుండెను. ఈకాల ములో తండ్రికిని కొమారునికిని కొన్నివిషయములందు పడకపోయెను. అగ్నిమిత్రుఁడు ముప్పదియాఱు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి మృతినొందఁగా, అనంతర మాతనికొమారుఁడు వసుమిత్రుఁడు రాజ్యమునకువచ్చి యెనిమిది సంవత్సరములు పాలనముచేసెను.

ఈమాళవికాగ్నిమిత్రము నాకు మూడు ప్రతులు లభించినవి. ఈతేకపుప్రతికిని వంగ దేశపు ప్రతికిని బహుస్థలములయందు భేదము కనబడుచున్నది. నేను దీనిని తెనిఁగించుటలో విశేషభాగము వంగదేశపుపండితుడయిన తారానాథతర్కవాచస్పతిప్రతి ననుసరించినను, అక్కడక్కడ కొన్ని స్థలములయం దీదేశపుపాఠము ననుసరించికొన్ని మార్పులను సహితముచేసి నాను. గుణగ్రహణపారీణులు దీనియందలిదోషములను మన్నించి గుణమును గ్రహింతురుగాక!

రాజమహేంద్రవరము,
డి ౧౬ ఏప్రిల్ ౧౮౮౫ సం॥

కందుకూరి వీరేశలింగము.

మొదటి కూర్పు పీఠిక.

మాళవికాగ్నిమిత్రము కథ మిక్కిలి యింపయునది. ఈ నాటకము గీర్వాణకవి మండలాగ్రగణ్యుడయిన కాళిదాసునిచే రచియింపబడినది. ఇది యభిజ్ఞాన కాకుంఠల మును రచియించిన కాళిదాసునిచేతఁగాక మఱియొక కాళిదాసునిచేత రచియింపబడిన దనికొందఱు చెప్పుదురుగాని యందుకుతగిన నిదర్శనమేదియులేదు. ఇందలికథాసాయకుఁ డగ్నిమిత్రుఁడు. ఇతఁడు కుంగవంశపురాజయినపుష్పమిత్రునికుమారుఁడు. ఈపుష్ప మిత్రుఁడు వెఱదట మగధజేశపురాజయిన బృహద్రథుని సేనాధిపతిగానుండి యతనిని చంపి, మౌర్యమంత్రిని చెఱయందుఁబెట్టించి, ఆతనిరాజ్యమునాక్రమించుకొని విదికానగ రము తనకురాజధానిగా చేసికొనెను. అందుచేత సేయీతనికి సేనాధిపతియని పేరుండెను. ఇతఁడు విక్రమాశ్మకమునకు పూర్వము నూట యరువదిరెండు సంవత్సరముల క్రిందట సింహాసనముకువచ్చెను. ఇతఁడు సింధునది సమీపమున గ్రీకుజేశస్థులతో యుద్ధము చేసి వారిని జయించెను. ఇతఁడు తనవార్ధకదళయందు తనకుమారుడయిన యగ్ని మిత్రునికు రాజ్యమిచ్చి తానాధ్యాత్మికవిషయమున కాలముగడుపుచుండెను. ఈకాల ములో తండ్రికిని కొమారునికిని కొన్ని విషయములందు పడకపోయెను. అగ్నిమిత్రుఁడు ముప్పదియాఱు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి మృతినొందఁగా, అనంతర మతనికొమారుఁడు వనుమిత్రుఁడు రాజ్యమునకువచ్చి యెనిమిది సంవత్సరములు పాలనముచేసెను.

ఈమాళవికాగ్నిమిత్రము నాకు మూడు ప్రతులు లభించినవి. ఈదేశపుప్రతికిని వంగ దేశపు ప్రతికిని బహుస్థలములయందు భేదము కనబడుచున్నది. నేను దీనినితెనిఁ గించుటలో విశేషభాగము వంగ దేశపుపండితుడయిన తారానాథతర్కవాచస్పతిప్రతి ననుసరించినను, అక్కడక్కడ కొన్ని స్థలములయందు దీదేశపుపాఠము ననుసరించికొన్ని మార్పులను సహితముచేసినాను. గుణగ్రహణపారీణులు దీనియందలిదోషములను మన్నించి గుణమును గ్రహింతురుగాక!

రాజమహేంద్రవరము,
డి ౧౬ ఏప్రియల్ ౧౮౮౫ స॥

కందుకూరి వీరేశలింగము.

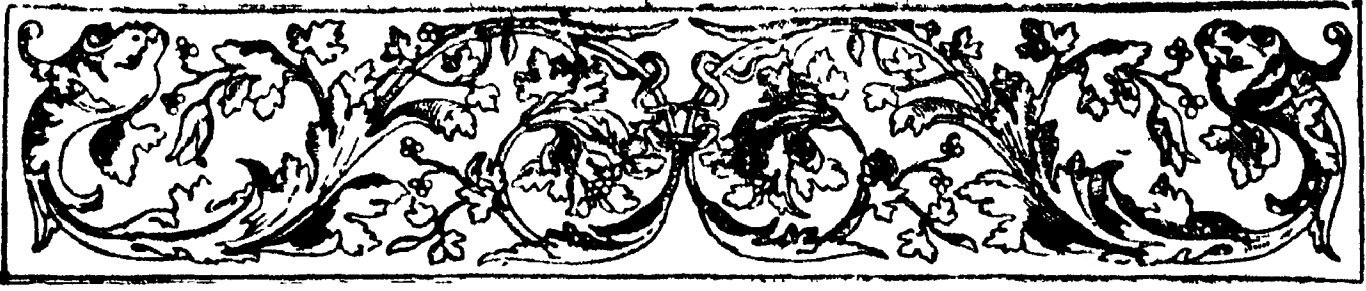
ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

అగ్నిమిత్రుడు—కథానాయకుడైన విదికానగరపురాజు
నాహతకుడు—మంత్రి
గౌతముడు—విదూషకుడు
హరదత్తుడు—సాట్యాచారుడు; ఇరావతీగురువు
గణదాసుడు—సాట్యాచారుడు; మాళవికగురువు
మాధ్వమ్యుడు—కంచుకీ
వీరసేనుడు—ఒకసేనానాయకుడు; రాణితమ్ముడు
ధృవసిద్ధి—విషవైద్యుడు
యజ్ఞసేనుడు—విదర్భదేశపురాజు
మాధవసేనుడు—మాళవికయన్న; విదర్భదేశపురాజు
వసుమిత్రుడు—అగ్నిమిత్రుని కొమారుడు
పుష్పమిత్రుడు—అగ్నిమిత్రునితండ్రి
సుమతి—మాధవసేనునిమంత్రి
సారసకుడు—కుబ్జుడు

స్త్రీలు.

ధారణి—అగ్నిమిత్రుని పట్టపుదేవి
ఇరావతి—అగ్నిమిత్రుని భోగభార్య
కాళిక (పరివ్రాజిక)—సుమతిచెల్లెలు; రాణికి ధర్మకథలు చెప్పినది
మాళవిక—కథానాయకురాలు; మాధవసేనుని చెల్లెలు
వసుకావళిక—మాళవికచెలికత్తె
నిపుణిక—ఇరావతి పనికత్తె
చంద్రిక—ఇరావతిపనికత్తె
నయనీన—అంతఃపురజ్వారపాలకురాలు
మధురిక—వనపాలకురాలు
వసులక్ష్మి—రాజాకౌతుకు
కౌముదిక—రాణిగారిపనికత్తె
సుమీపాతిక—పండితకాళికపనికత్తె
రజనిక—విదర్భదేశమునుండివచ్చిన పోతుకత్తె

మాళవికాగ్నిమిత్రము.

ప్రథమాంకము.

శాండి.

చ. ఎతఁడు మహేశుఁడై ఫలమునిచ్చినతాళికఁ దోలుదాల్చుఁదా,
నెతఁడు జితేంద్రియుండఁడు యతీశుఁడగు న్నతి మేనదాల్చియున్,
ఎతఁ డలయష్టమూర్తులను నేలుచు లోకము గర్వికాఁడు తా,
నెతఁడు వివేకమిచ్చి హృదయంబులఁ దామసవృత్తిఁ బాచుతన్.

సూత్ర:—అతివిస్తారము వనిలేదు. (తెరవంకఁజూచి) అయ్యా!

కొంచెమిటురమ్ము.

పారిపార్శ్వకుఁడు:—(ప్రవేశించి) బావా! ఇదిగో వచ్చినాను.

సూత్ర:—శ్రీకాళిదాస కృతమయిన మాళవికాగ్నిమిత్ర మను
పేరుగలనాటకము నీవసంతోత్సవమునం దాడవలసినదని యీసభవారి
చే నేనాజ్ఞాపింపబడినాను. కాబట్టి సంగీతమారంభింతము.

పారి:—అదికూడదు. సుప్రసిద్ధులయిన ధావక, సౌమిల్ల కవి
పుత్రాదులు కల్పించిన నాటకములను మాని వీరు వరకమానకవియైన
కాళిదాసునికృతి నేల బహుమానించుచున్నారు?

సూత్ర:—ఓవివేకీ! నీవుచెప్పినదిసరికాదు. చూడు—

గీ. సర్వమును బ్రాతదని యెందు సాదుగాదు
క్రొత్తదనియె కావ్యమునకుఁ గొఱతరాదు
యోగ్యులు గ్రహింతురారసి యుత్తమంబు
మూఢుఁడన్యులనే నమ్ము బుద్ధిలేక.

పారి:—అందున కీసభవారే ప్రమాణము.

సూత్ర:—అట్లయిన నీవు త్వరపడుము.

గీ. అతులసేవాసమర్థురాలైనయట్టి
యల్ల ధారణి సేవకురాలివలెనె
యేను దొలుతను శిరసావహించిసట్టి
యీసభికనియోగ మొనర్ప నిచ్చగింతు.

(అని యిద్దఱును బోవుచున్నారు.)

ఇది ప్రస్తావన.

[అప్పుడు వకుళావళిక ప్రవేశించుచున్నది]

వకు:—కొత్తగా నేర్చుకొనుచున్న చలికమను నాటకమునందు
మాళవికయెట్లున్నదో నాట్యాచారుడయిన గణదాసు నడిగిరమ్మని
ధారణిదేవి నాకాజ్ఞ యిచ్చినది. కాబట్టి నేను సంగీతశాలకువెళ్ళెదను
(అని నడుచుచున్నది.)

[అంతట ఆధరణమును చేతబట్టుకొని రెండవచేతిక ప్రవేశించుచున్నది]

ప్రథమ:—(రెండవదానిని జూచి) ఓసీ! కౌముదికా! నీకీధైర్య
మేమే! నాదగ్గఱనుండియేదాటిపోయియు, నన్ను గంటజూడకున్నావు.

ద్వితీయ:—ఓహో! వకుళావళికా! ఇప్పుడే నేను శిల్పివద్ద
నుండి తీసికొనివచ్చుచున్న దేవిగారి యీసర్పముద్రగల ముద్దుటుంగర
మును గుఱించి యాలోచించుచు నీచేతదూషణపడవలసినదాననైతిని.

వకు:—(చూచి) నీదృష్టి తగినదానిమీఁదబడినది! మెఱుఁగులు
గ్రక్కుచున్న యాయుంగరముచేత నీహస్త శాఖ పుష్పించినట్లున్నది.

కౌము:—ఓసీ! నీవెక్కడకు వెళ్లుచున్నావు?

వకు:—చెప్పినదానిని మాళవికయెట్లుగ్రహించుచున్నదో యడు
గుటకయిదేవిగారియాజ్ఞప్రకారముగానాట్యాచారుడయిన గణదాసుని
యొద్దకు వెళ్లుచున్నాను.

కౌము:—సఖీ! ఆమెయిటువంటివ్యాపారముచేత మారస్థుకాలు గానున్నను రాజుజేత నెట్లుచూపబడినది?

వకు:—ఆతఁడామెను దేవిగారి పార్శ్వమునందుఁ జిత్తురువులోఁ జూచినవాఁడు.

కౌము:—ఏలాగున?

వకు:—విను. దేవిచిత్రశాలకుఁబోయి, అప్పుడేశిల్పాచార్యుఁడు రంగువేసి తెచ్చిన చిత్రలేఖను జూచుచునిలుచుండెను. ఇంతలో రాజును వచ్చెను.

కౌము:—అటుతరువాత?

వకు:—ఉపచారమయినతరువాత నేకాసనమునందుఁ గూరుచుండి రాజుగారు చిత్రఫలకమునందు పరిజనమధ్యమున రాణిగారికి సమీపముననున్న పరిచారికనుజూచి దేవిగారినడిగిరి.

కౌము:—ఏమని?

వకు:—దేవికి దగ్గటగావ్రాయఁబడిన యపూర్వరాలయిన యీమెపేరేమని.

కౌము:—సుందరరూపముల మీఁద నాదరము కలుగుట యుక్తమే. తరువాత?

వకు:—సదుత్తరమురాక యనాదరముకలుగఁగా రాజుగా రనుమానపడిదేవిగారిని గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడిగిరి. అప్పుడు కొమార్తెయగు వసులక్ష్మి—“అయ్యా! ఈమె మాళవిక”—అని చప్పునఁ జెప్పివేసెను.

కౌము:—(చిటునవ్వునవ్వి) ఇది బాల్యావస్థకుఁ దగియేయున్నది. తరువాత నేమిజరిగినదోచెప్పు.

వకు:—మరియేమున్నది? ఇప్పుడుమాళవిక రాజుగారి దృష్టి పధమునఁ బడకుండ భద్రముగాఁ గాపాడఁబడుచున్నది.

కౌము:—ఓసీ! ఇఁక నీకు నియమించిన పనిమీఁద నీవుపోమ్ము. నేనును దేవిగారి కీయుంగరమును దీసికొనిపోయెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

వకు:—(కొంచము నడచి, చూపు నిగిడించి) ఇదిగో నాట్యా
చారుఁడు సంగీత శాలనుండి బయలుదేరివచ్చుచున్నాఁడు. నేనిప్పు
డీయన దర్శనము చేసికొనెదను. (అని నడుచుచున్నది.)

గణదాసుఁడు:—(ప్రవేశించి) ఎల్లవారికిని కులవిద్య నిశ్చ
యముగా నాదరణీయముగానే యుండును. అయినను నాకు నాట్య
విద్యయందున్న గౌరవ మనర్హ మయినదికాదు. ఎట్లగును?

చ. ఇది యమరాభికిఁ గనులకింపగు యజ్ఞమయంఁడు మాను, లి
య్యది ద్వివిధంబొనర్చె శివుఁ డర్థసతీసహితాత్మజేహమం;
దొదపు రసంబులెల్లఁ ద్రిగుణోద్భవలోక చరిత్రలందిటన్,
హృది దనియించు నాట్యమిల సెల్లరనుఁ రుచిభేదచిత్తులన్.

వకు:—అయ్యా! నమస్కారము.

గణ:—నుమంగళీ! దీక్షాకాయవ్యమస్తు!

వకు:—చెప్పినదానిని గ్రహించుటలో శిష్యురాలయిన మాళ
విక మీకు విశేషాయాసము కలుగఁజేయుచున్నదేమో దేవిగారు
మిమ్మడిగిరమ్మన్నారు.

గణ:—కల్యాణీ! మాళవిక కరమనిపుణురాలనియు మేధావిని
యనియు దేవిగారికి విన్న వింపుము. వేయిమాటలేటికి?

క. ఏయది భావము తెల్పెడి

యీయభినయవిషయ మామె కేనేర్పెదనో,

యాయది విశేషమగపడఁ

జేయుచు నాకెదురునేర్పు చెలువున నుండున్.

వకు:—(తనలో) ప్రతిజ్ఞయం దిరావతిని మించునట్లున్నదే!
(ప్రకాశముగా) గురుజను లీవిధముగా సంతోషించుచున్నారు గనుక
మీశిష్యురాలిప్పుడు కృతార్థురాలు.

గణ:—ఇటువంటివారులభించుట దుష్కరముగనుక, అడుగు
చున్నాను. దేవిగా రీమె నెక్కడనుండి రప్పించినారు?

వకు:—దేవిగారికి తక్కువవర్ణమువాడయిన వీరసేనుడను పేరుగల తోడఁ బుట్టినవాఁ డొకఁడున్నాఁడు. రాజుగారతనిని సర్వచా తీరమునందు సరిహద్దుననున్న కోటకధికారినిగా నిలిపియున్నాఁడు. అతఁడిచిన్నది ధారణీదేవికి వినోదము కలిగించుట కర్హురాలుగా నుండు ననియొచి తనయవృద్ధిగారికిఁ గానుకగాఁ బంపినవాఁడు.

గణ:—(తనలో) యావవిశేషమునుబట్టి చూడఁగా నాకీమె సత్కులమునందుఁ బుట్టినదిగాఁ తోచుచున్నది. (వకాశముగా) కల్యాణీ! నేను నిశ్చయముగాఁ బ్రసిద్ధుడ నగుదును.

గీ. నీరదజలంబు వయినుండి వారిరాశి
యందు శుక్తిలోబడి ముత్యమైనయట్లు
యవని నుత్తమపాత్రమునందుఁ బడిన
శిక్షకునివిద్యయు గుణవిశేషమొందు.

వకు:—అయ్యా! ఇప్పుడు మీశిష్యురాలెక్కడనున్నది?

గణ:—ఇప్పుడే వంచాంగికాభినయమును నేర్పి యిఁక విశ్రాంతిపొందవలసినదని నేను జెప్పఁగా దిగుడుబావి కెదురుగానున్న గవాక్షములో మంచిగాలిననుభవించుచుఁ గూరుచున్నది.

వకు:—ఇఁక దేవరవారునాకనుజ్ఞ యియ్యవలెను. ఇప్పుడు మీ సంతోషమంతయు నివేదించి దేవిగారికుత్సాహము వృద్ధిపొందించెదను.

గణ:—నీవు మీదేవిదర్శనమునకుబొమ్ము కొంచెమవకాశము చేసికొని యిప్పుడు నేనును మాయింటికిఁ బోవుచున్నాను.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)
ఇది మిశ్రినిష్కంఠము.

[అప్పుడు పరిజనులందఱునిఱువ, వెనుకఁజేరి లేఖ చేతఁబట్టుకొని

మంత్రిసేవింప, రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు:—(లేఖ చదువుచున్న మంత్రినిజూచి) వాహతకా!
విదర్భరాజు యజ్ఞసేనుఁ డేమిలచుకొన్నాఁడు?

మంత్రి:—జేవా! ఆత్మవినాశము.

రాజు:—ఇప్పుడు నేనాతనియుత్తరమంతయుఁ జెలియఁగోరెదను.

మంత్రి:—ఇప్పుడతఁ డీప్రత్యుత్తరము నిచ్చినవాఁడు—“మాతౌ సంబంధముచేయనుద్దేశించిన మీపినతండ్రి కొమారుడయిన మాధవ సేనుఁడు మావద్దకు రావలెనని బయలుదేరి పచ్చుచుండఁగా చారిలో మీయెల్లపాలించు సథికారి యతనిని ముట్టడిచేసి పట్టుకొనెను. నన్ను విచారించి యాతనిని భార్యాసోదరీసహితముగావిడిచిపెట్టఁదగును” అని తమరు నాకాజ్ఞయిచ్చుచున్నారు ఇటువంటివిషయములలో సమాన వంశమునందుఁబుట్టినరాజులలో నాచరింపఁబడు వ్యవహారము తమ రెఱుఁగనిదికాదు. కాబట్టి యిందులోఁ దమరే మధ్యస్థులుగానుండ నర్హులు. అతని తోడఁబుట్టినపడుచు ముట్టడించినప్పుడుపుట్టిన సంక్షోభములోఁ దప్పిపోయినది. మనుష్యులనుబంపి యామెను వెదకించెదను. మీరవశ్యముగా మాధవసేనుని నాచేత విడిపింపఁగోరినయెడల, విడుపు ధనమును వినుఁడు.

“గీ. మార్యమంత్రియైనట్టిమామఱఁదిఁదారు

బంధముననుండి విడిపించి వఁతురేని,

వేగమాధవసేనుని విడుచువాఁడ

నిచ్చటఁ జెఱసాలయందుండి యేను నవల.”

రాజు:—(రోషముతో) ఎట్టా! అతఁడు తనతరమెఱుఁగక నాతోఁగార్యపరివర్తనమునకు బేరమాడుచున్నాఁడుగా! వాహతకా! స్వభావముచేతనే శత్రువయిన యీవైదర్భుఁడు మనకుఁ బ్రతికూలుఁడు గాఁగూడ నగపడుచున్నాఁడు. శత్రుపక్షమువాఁడుగానున్న యీతనిని పూర్వము సంకల్పించుకొన్న ప్రకారముగా నున్మూలనముచేయుట కొఱకు వీరసేనుని వశముననున్న సేచనాశ్రమున కాజ్ఞాపింపుము.

మంత్రి:—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

రాజు:—మరి యీవిషయమున నీయభిప్రాయమేమి?

మంత్రి:—దేవరవారు సెలవిచ్చినది శాస్త్రదృష్టముగానున్నది.

ఎట్లన—

గీ. క్రొత్తగా రాజ్యభరముఁ గైకొన్నరిపుఁడు

ప్రజలలో వేరుదిగి దృఢపడఁడు గానఁ

బాతుకొనని క్రొత్తగనాటు పాదపంబు

వలెనె యున్ములసముచేయ సులభుడగును.

రాజు:—అట్లయిన రాజ్యతంత్రకారుల వచనము వ్యర్థముకాదు.

ఈవచనము ప్రమాణముచేసికొని నేనాపతిని త్వరపెట్టుము.

మంత్రి:—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[పరిజనులు తమతమవ్యాపారములనుబట్టి రాజుచుట్టును తగినవోట్లనుండఁగా విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విదూ:—“శాతమా ! ఆకస్మికముగాఁ బటమునందుఁజూడఁ దటస్థించిన మాళవికను బ్రత్యక్షముగాఁ జూడఁగాంచునుసాయము నిప్పు డాలోచింపుము” అని మహానభావులయిన రాజుగారు నాకాజ్ఞాపించి యున్నారు. నేనాప్రకారముగాఁ జేసివచ్చినసంగతి యిప్పుడే యాతనికి నివేదించెదను. (అని నడుచుచున్నాఁడు.)

రాజు:—(విదూషకునిజూచి) ఇదిగో ! గార్యాంతరమందలి నాయకరమంత్రివచ్చుచున్నాఁడు !

విదూ:—(దగ్గరకుఁబోయి) మీరు వర్ధిల్లుదురుగాక!

రాజు:—(తలయూచి) ఇక్కడ గూరుచుండుము.

విదూ:—(కూరుచున్నాఁడు.)

రాజు:—నీప్రజ్ఞ నేత్రమున కేదయిననుసాయముపొడకట్టినదా?

విదూ:—ఇప్పుడు ప్రయోగించిన యుసాయసిద్ధి నమగుఁడు.

రాజు:—(సంతోషముతో) ఏలాగున?

విదూ:—ఈలాగున. (అని యెవిలో నేకాంతముగాఁ జెప్పు చున్నాఁడు.)

రాజు:—మిత్రుడా! మేలుమేలు. నీవు బహునిపుణముగా నారంభించినావు. కార్యసిద్ధి దుర్లభమేయైనను, ఈనీ కార్యారంభమునుబట్టి యిప్పుడయినట్టే సంభావించెదను. ఎట్టన—

గీ. సత్సహాయసంపన్నుడై సంఘటింకఁ

గలుగుఁ బ్రతిబంధములుగల్గు కార్యములను

కన్నుగలవాఁడు సహితము గానలేఁడు

వస్తువులఁ జీకటిని దీపబలములేక.

(తెరలోపల)—చాలు. ఈపెద్దడొబపుమాటలు చాలు. రాజు గారిసమక్షముననే మనయిద్దఱలో నెవరధికులో నెవరధములో స్పష్టము కాఁబోవుచున్నది.

రాజు:—(ఆలకించి) మిత్రుడా! ఇదిగో నీ నీతివృక్షమప్పుడే పూతఁబట్టినట్టున్నదే?

విదూ:—త్వరలోనే నీవు దానిఫలమునుం జూడఁగలవు.

[అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

కంచు:—దేవా! ప్రభువుగారియాజ్ఞ జరిగించినాఁడనని మంత్రి విజ్ఞాపనముచేయుచున్నాడు. అంతేకాక యభినయాచార్యులయిన హరదత్తగణదాసు లిరువురును బరస్పరజయకాంక్షతోఁ దమదర్శనము నపేక్షించి రూపమునుధరించిన సాక్షాత్కృతదేవతలవలెనున్నారు.

రాజు:—వారిని లోపలికిరమ్మను.

కంచు:—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి వారితో మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు:—ఆచార్యులారా! ఇటు. ఇటు.

గణ:—(రాజునుజూచి)ఓహో! రాజమహిమదురాసదముగజా!

గీ. అవరిచితుఁడుఁగా డితఁ దుగ్గుఁడయినఁ గాఁడు;

భయపడెదనట్టులయ్యుఁ బార్శ్వంబుచేర

జలధివలె నీనృపుఁడు ప్రతిక్షణమునాదు

కన్నులకుఁ గొర్రెకొర్రెగఁ గానిపించు.

హరః—పురుషాకారముననున్న యీశ్వోతి మహాత్తరమయి నదిగదా!

ఉ. ద్వారమున న్నియుక్తపరివారము సమ్మతిమీఁదఁ జొచ్చి, ధా
తీరమణాంతికానుచరుక్రేవన చెంతకుఁ బోవుచుండియున్
మేరకుమీటి దృష్టి మిటుమిట్టిటు గొల్పెడి రాజుతేజమున్
జేరి మరల్పఁగాఁబడినచెల్వు వహించితి మాటలేటికిన్.

కం.—ఇదె ప్రభువువారు, మీరు సన్నిధానమునకుఁబొండు.

ఉభయులు:—(దగ్గరకుఁబోయి) దేవా! విజయోస్తు!

రాజు:—మీకుస్వాగతము. (పరిజనులనుజూచి) వీరికిఁ బీఠము లను బెట్టుఁడు.

[ఇద్దఱును పరిజనులుతెచ్చిన పీఠములమీఁదఁ గూరుచున్నారు.]

రాజు:—ఇదియేమి? శిష్యురాండ్రకు విద్యోపదేశము చేయ వలసిన కాలమునందాచార్యులిరువురు నొక్కసారిగా నిక్కడకు విజయముచేసినారు?

గణ:—దేవా! చిత్తగింపుము. నేను సద్గురుముఖమున సభినయ విద్యను జక్కఁగా నభ్యసించినాఁడను. దేవరవారు నాకు నాట్యాభినయాధికారమును దయచేసినారు. దేవిగారునునన్నాదరించుచున్నారు.

రాజు:—ఇదిమాకుఁ దెలియును. ఆపయినేమి?

గణ:—అట్టి నిన్నీహరదత్తుఁడు పెద్దమనుష్యులయెదుట “నీవు నాకాలిధూళితోనయినను సమానుఁడవుగావు” అని యాక్షేపించినాఁడు.

హర:—దేవా! “నాకును నీకును సముద్రమునకును చిల్లకాలు వకునుగల తారతమ్యమున్నది” అని యితఁడే నన్ను మొట్టమొదట మాషించినవాఁడు. కాబట్టి యిక్కడ దమరే యీయనను నన్నును కాశ్రమమునందును బ్రయోగమునందును బరీక్ష సేయుఁడు. దేవరవారే మాయల్పజ్ఞ విశేషజ్ఞ వివాదమును నిర్ణయింపఁదగినవారు.

విమా:—ఈప్రతిజ్ఞ చక్కఁగా నున్నది.

గణః—ఈసంకల్ప ముత్తమమునది. దేవరవారు సావధానముగా వినవలయును.

రాజః—కొంచము తాళుడు. ఇక్కడ బక్షపాతము జరిగినట్లు దేవి యెంచుకొనును. కాబట్టి వండితకౌశికీ సహితరా లయిన యామె సమక్షమునందే యీవ్యవహారము తీర్పవలెను.

విదూః—దేవరవారు సెలవిచ్చినది దివ్యముగానున్నది.

ఆచార్యులుః—దేవరవారిచ్చవచ్చినట్లు చేయవచ్చును.

రాజః—(కంచుకునిజూచి) మౌద్గల్యా! ఈప్రస్తావన నివేదించి వండితకౌశికీసహితముగా దేవిగారిని బిలుచుకొనిరమ్ము.

కంచుః—దేవరవారియాజ్ఞ చొప్పున జేసెదను.

[అనినిష్క్రమించి సపరివ్రాజికయయిన దేవితో మరలబ్రవేశించుచున్నాడు.]

కంచుః—అమ్మా! ఇటు. ఇటు.

ధారః—(పరివ్రాజికనుజూచి) అమ్మా! ఈహరద త్తగణదాసుల కలహవిషయమున మీ కేమితోచుచున్నది?

పరివ్రాః—నీవత్తమున కవజయము కలుగునని శంకింపకుము. గణదాసుడు ప్రతివాదికిఁ దీసిపోవువాఁడుకాదు.

ధారః—అది యట్టిదేయయినను, రాజు చేకొనినవాఁ డగుట చేత హరదత్తున కాధిక్యము హెచ్చును.

పరివ్రాః—అమ్మా! నీవును రాజ్యశబ్దమునకర్హురాలవైయున్న మాట చిత్తమందుంచుకొమ్ము.

గీ. భాస్కరపరిగ్రహతఃజేసి పాపకుండు

తాను మహనీయభాసురత్వంబు గన్న,

నలనికాపరిగ్రహణమువలన శశియు

మహిమఁగాంచఁడె యెల్లెడ మహిని దాను?

వికూః—చూడు! చూడు! సహచారిణీయయిన పండితకౌశికిని ముగించుకొని ధారణీదేవి వచ్చుచున్నది.

రాజు:—అమెను జూచుచున్నాడను.

క. యతివేష యైనకౌశికి

యతులగతింజేయ మంగళాలంకృతగా,

సతియాధ్యాత్మికవిద్యా

యుతయైన త్రియీస్వరూపయోయన నలరున్.

పరి:—(దగ్గరకువచ్చి) దేవా! విజయోస్తు'

రాజు:—అమ్మా! నమస్కారము.

పరి:—గీ. పరమహంసార సుప్రసవత్వ మొంది

లలిసమానక్షమను చాల్చి యలరునట్టి

ధారణీభూతసంతాన ధారిణులకు

వత్సరశతంబు భర్తవై వరలుమీవు.

ధార:—ప్రాణేశ్వరా! మీకు శుభమగుఁగాక!

రాజు:—దేవికిస్వాగతము. (పరివ్రాజకనుజూచి) అమ్మా! పీఠమునుస్వీకరింపుము. (అందఱును గూరుచున్నారు)

రాజు:—అమ్మా! పరస్పరవిజ్ఞానవిషయమున ఘర్షణపడుచున్న యీహరదత్తగణదాసులను మీరిప్పుడు పరీక్షచేయవలెను.

పరి:—(చిటునవ్వునవ్వి) ఈపరిహాసము చాలును. పట్టణమొద్ద నుండఁగా వల్లెయందా రత్న పరీక్ష?

రాజు:—అట్లుకాదు. నీవు పండితకౌశికివిగదా? నేనును దేవియుఁగూడ నిందుఁ బక్షపాతులము.

ఆచార్యులు:—దేవరవారు సెలవిచ్చినది బాగుగనున్నది. మశ్యస్థురాలయిన యీమెయే మాగుణదోషనిర్ణయమును చేయుట కర్హురాలు.

రాజు:—అందుచేత నేయీవివాదమీమెయేవిమర్శింపనారంభింపవలెను,

వరి:—దేవా! నాట్యశాస్త్రమునం దాటవ్రధానము. కేవల వాగ్వ్యవహారముచేత నేమివ్రయోజనము? ఇందు దేవిగారి యభిప్రాయమేమో!

భార:—నాయభిప్రాయమడిగితిరా, మొదల వీరిద్దఱివివాదమే వాకు కుచింపకున్నది.

గణ:—దేవీ! విద్యయందు సమానుడనని నాకవమానము వచ్చునట్లు చేయుట నీకు ధర్మముకాదు. న న్ననుగ్రహింపవలెను.

విదూ:—అమ్మా! ఈకుక్షింబరుల సంవాదమును విందము. వీరికి జీతములిచ్చి వృధాగాఁగూరుచుండఁజెట్టనేల?

భార:—నీవు కలహప్రియుడవుగానున్నావే.

విదూ:—అమ్మా! అట్లుకాదు. రెండుమదపుటేనుఁగు లన్యోన్యకలహప్రియములయి యున్నప్పుడు వానిలో నేదోయొకటి పరాజయముపొందక శాంతియెట్లుకలుగును?

రాజ:—అమ్మా! మీరుభయలయొక్క నాట్యకౌశలము నీవరకే చూచియున్న వారుకదా?

వరి:—అవును. చూచినదాసను.

రాజ:—అట్లయిన వీరిప్పుడంతకంటె సధికముగాఁ దెలుపఁగల దేమున్నది.

వరి:—నేను సదే చెప్పఁదలఁచియున్నాను.

ఉ. కొందరువిద్య సన్యులకుఁ గోవిదులయ్యును నేర్పలేరిల; గొందఱు బోధనేయుదురు గొప్పగకొంచెమె తామునేర్చియున్; బొందుగ రెండిటం దెలివిఁబొంది వెలింగెడు బుద్ధిశాలులే యెందును సగ్రగణ్యులని యెన్నికఁగాంతురు శిక్షకాళిలోన్.

విదూ:—పూజ్యురాలయిన యీమె నాకృత్యము విన్నారకదా? దాని పండితార్థమిది—వీరు నేర్పినది చూచుటవలన నిర్ణయింపవలెనని.

సార:—నాకిది పరమసమ్మతము.

గణ:—దేవా! అలాగున జరిగింకవలెను.

దేవి:—మందమత్తయైన శిష్యురా లుపదేశించినది తిన్నగా గ్రహింపనియెడల అదియు గురువుదోషమేనా?

రాజు:—దేవీ! అవునదియట్టిదే. చెప్పినది తెలుసుకోలేనిదానిని స్వీకరించుటలోఁగూడ బుద్ధివై భవము వెల్లడియగును.

దేవి:—(తనలో) ఇప్పుడేమిచేయుచును? (గణదాసునిజూచి ప్రకాశముగా) నాప్రాణేశ్వరుని కుత్సాహకరమైన యీమనోరథ వరి పూర్తి యింతటితోఁ జాలును. ఇత నిరర్థకప్రయత్నమును మానుఁడు.

విదూ:—దేవిగారు సెలవిచ్చినదిబాగున్నది. ఓగణదాసా! సం గీతాచార్యత్వముపొంది సరస్వతికి నై వేద్యముపెట్టు మోదకములను భక్షించుచుఁ గూరుచుండెడు నీకీపరాభవకరమయిన శుష్కకలహము తో నేమి ప్రయోజనమయ్యా?

గణ:—సత్యముగా దేవిగారివాక్యమున కదేయర్థము. సమ యోచితమయిన యీవాక్యమును వినుఁడు—

గీ. పడసితినిగొల్పు నేననివాదమునకు

జడిసి యొరుదూషణమనోర్చి చదువునొక్క

జీవనోపాయముగనె తాఁ జేసికొనెడు

వాఁడు జ్ఞానవిక్రయుఁడగు వణిజుఁ డగును.

దేవి:—శిష్యురాలు మీవద్ద విద్యనారంభించి యెంతోకాలము కాలేదు. తిన్నఁగామనసునఁ బట్టనివిద్య పరీక్షనిచ్చుటయనర్థదాయకము.

గణ:—ఎంతోకాలము కాలేదుగనుక నే నే నింత నిర్బంధ పరుచుచున్నాను.

దేవి:—అట్లయిన నిరువురును మీయుపదేశమును బూజ్యురాలైన యీమెకే కనఁబఱుపుఁడు.

వరి:—దేవీ! అదిన్యాయముకాదు. సర్వజ్ఞునకైనను నొంటరిగా నుండి న్యాయమూతీగ్గుట యుక్తముకాదు.

దేవి:—(జనాంతికముగా) ఓ తెలియనిదానా! పరివ్రాజికా! మేలుకొనియున్నను నన్ను నిద్రపోవుచున్నదానివలెఁ జేయుచున్నావు! (అని యసూయతో రాజునుండి మొగముతిప్పుకొనుచున్నది)

రాజు:—(దేవిని బరివ్రాజికకుఁ జూపుచున్నాఁడు)

పరి:—గీ. చంద్రవదనరొ! నీవు నిష్కారణముగ

విహ్వలయ్యెద వేటికి విభునినుండి?

కతులపయి నెంతప్రభునను బడసియున్న

హేతువున్న నె కోపింతు రిలను సతులు.

విదూ:—అమ్మా! హేతువున్నది. స్వపక్షమువారిని రక్షింప వలయును. (గణదాసునివంకఁజూచి) ఓయీ! అదృష్టశాలివిగనుక దేవి గారి కోపవ్యాజముచేత నీవిప్పుడు బ్రతికిపోయినావు. తామెంత మంచి శిక్షపొందినవారయినను నమనిత్యఁ జూపవలసివచ్చినప్పు డందఱును జంకుపడుదురు.

గణ:—దేవీ! వినుము. ఈవిధముగానితఁడెంచుకొనుచున్నాఁడు. అందుచేతనిప్పుడు—

గీ. నేను జెప్పినవిద్యను గానిపింకఁ

దలఁచి యున్నాఁడ నీవివాదంబునందు

నందు కీవనుమతి యియ్యకుండువేని,

విడువఁబడినాఁడ నీచేత వెలఁది నేఁడు.

(అని పీఠమ నుండి లేవఁబోవుచున్నాఁడు.)

దేవి:—(తనలో) ఇక నేమిగతి? (ప్రకాశముగా) గురువులే శిష్యజనులయెడ సర్వాధికారులు.

గణ:—దీర్ఘాయుష్స్సంతురాలవుకమ్మ ఇది వ్యాజమన్నశంక యింతటితోఁ జాలును. (రాజునుజూచి) దేవిగారనజ్ఞయిచ్చినారు. కా బట్టి మే యభినయరూపమునందు విద్య కనఁబఱుపవలయునో దేవర యాజ్ఞాపించవలెను.

రాజు:—ఈమె సెలవిచ్చినదానియందు.

పరి:—దేవిగారి మనసులో నేమోయున్నది. అందుచేత నేను శంకించుచున్నాను.

దేవి:—శంకవదలి పలుకవచ్చును. నా పరిజనముమీఁదను బ్రభువుగారికధికారమున్నది.

రాజు:—నాకనిచెప్పు.

దేవి:—అమ్మా! ఇప్పుడు చెప్పు.

పరి:—దేవా! శర్మిష్ట చేత రచియింపబడి పాదచదుష్టయ సహితమయిన చలీకమను నాటక మభినయించుట కష్టమని చెప్పుచున్నారు. ఆయొక్కదాని నె యిద్దఱిచేతను పట్టించిచూతము. దానివలననే వీరి యుపదేశ తారతమ్యమును దెలిసికోవచ్చును.

ఆచార్యులు:—అమ్మగారాజ్ఞాపించినట్లు చేయుఁడు.

విదూ:—అట్లయిన మీరిరువురును నాటకశాలయందు సంగీత రచనచేసి రాజుగారియొద్దకు దూతనంపుఁడు. అట్లుకానియెడల, మద్దెల చప్పుడే మమ్ము లేవఁదీసికొనివచ్చును.

హరి:—అలాగే. (అని లేచుచున్నాఁడు.)

గణ:—(ధారణివంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

దేవి:—(గణదాసునిజూచి) అయ్యా! మీకు విజయముకిలు గునుగాక! నేనెప్పుడును మీకు మేలుకోరుదాననేసుమా!

(ఆచార్యులు లేచుచున్నారు.)

పరి:—కొంచె మిటురండు.

ఆచా:—(దగ్గఱకుఁబోయి) ఇదిగో వచ్చినారము.

పరి:—తారతమ్యనిర్ణయాధికారము పొందితినిగనుకఁ జెప్పుచున్నాను. అన్నియవయవములసౌష్ఠ్యమును చక్కఁగాఁ గనబడుట కయి యలంకారము విశేషముగాఁజేయక పాత్రలను దీసికొనిరండు.

ఇద్దఱు:—ఈసంగతి తమరు మాకు బోధింపనక్కఱలేదు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

దేవి:—(రాజనుజూచి) ఇటువంటి నేర్పు తమరు రాజకార్యముల
యందుఁ బ్రయోగించినయెడల, ఎంతో మేలు కలుగును.

రాజు:—నన్ను స్యధా భావించకుము. ఓమనోనాయికా! ఇది
నేను పన్నినది కాదుగదా? సమానవిద్యగలవారు కీర్తికొఱకొకరినొకరు
తప్పులుపట్టుకొనుట సాధారణమే.

[నేపథ్యమునందు మృదంగధ్వని వివరబడఁగా సందఱు నాలకించుచున్నారు]

వరి:—ఆహా! సంగీతమారంభమయినది

గీ. మేఘగర్జనశంఖచే మెడల నెత్తి
మద్దెలరవంబుతోడ నెమళ్ళుకూయ
మధురముగ బహిఁకాంగనల్ మలసిచేయు
మధ్యమస్వర మలరించె మదులనిపుడు.

రాజు:—దేవీ! మనమక్కడ సభికులమగుదమురమ్ము.

దేవి:—(తనలో) ఆహా! ఏమి ప్రాణనాయకుని యవినయము!

(అందఱును లేచుచున్నారు.)

విదూ:—(రహస్యముగా) ఓయీ! ధీరత్వముతో నడుపుము.
భారణీదేవి నుటియొకవిధముగా భావించుకొనును.

రాజు:—

గీ. ధైర్యమువహించియున్నను దగఁగ నన్నుఁ
గరముఁ ద్వరపెట్టుచున్న దీమురజరవము
సిద్ధిపథమున నడుచుచుఁ జెలఁగునట్టి
స్వసుమనోరథశబ్దంబు చందమునను.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

రంగము—సంగీతకాల.

[అప్పుడు పీఠముమీఁదగూరుచుండి మిత్తునితోఁగూడ రాజును, ధారణియు, పరివ్రాజికయు, అర్హ పరివారమును బ్రవేశించుచున్నారు.]

రాజు:—అమ్మా! పూజ్యులయిన యాచార్యు లిరువురిలో నెవ్వరి యుపదేశనైపుణ్యమును ముందుగాఁ జూతము?

పరి:—పాండిత్యప్రభావముచేత నిద్దఱును సమానులేయయినను వయోవృద్ధుడగుటవలన గణదాసునే ముందుగా గౌరవింపఁదగును.

రాజు:—అట్లయిన, మాడ్గల్యా! ఆపూజ్యుల కీసంగతి తెలిపి, నీవు నీపనిమీఁదఁబొమ్ము.

కంచు:—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని పోవుచున్నాఁడు.)

గణ:—(ప్రవేశించి) దేవా! మధ్యలయగలిగి శర్మిష్ఠచేతఁజేయఁబడిన చలిక నాటకములో నాలుగుపాదములుగల కృతియొకటికలదు. దేవరవారు దానిప్రయోగ మేకాగ్రచిత్తముతోఁ జిత్తగింపఁదగును.

రాజు:—ఆచార్యా! మేముమిక్కిలియవహేతులమైయున్నాము. పాత్రములను దీసికొనిరమ్ము. (గణదాసుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు:—(జనాంతికముగా) మిత్తుఁడా!

గీ. అలయలంకారమందిరమందు నున్న

కన్నెదర్శింపఁగోరి నాకన్నుదోయి

క్షణముఁ గాలవిలంబము సైఁపలేక

తేరనుదీయంగ నుంకించుకరణి నుండె.

విదూ:—(రహస్యముగా) నీయభీప్సితమూర్తి విశేషము దృష్టి పథమునఁబడఁబోవుచున్నది. కనుక నీవిప్పుడప్రమత్తుఁడవయి చూడుము.

[అప్పుడు తనయంగ సౌష్ఠ్యమును జూచుచున్న యాచార్యునితో
మాళవిక ప్రవేశించుచున్నది.]

విదూః—దేవా! చూడుము. పరాధీనురాలయియున్నను, ఆమె
సౌందర్యమునకుఁ గొఱతయేమియు లేకయున్నదిగదా?

రాజుః—(రహస్యముగా) మిత్రుడా!

గీ. చిత్రపటము ననాఁడు వీక్షించినప్పు
డట్టి సొగసుండదని సంశయంబువొడమె
నేఁగు క్రత్యక్షముగ నీమెఁజూడ నిండు
శిల్పి యప్రౌఢుడంచుఁ దోఁచెడిని మదికి.

గణః—బిడ్డా! స్వస్థచిత్తురాలవుకమ్ము.

రాజుః—(తనలో) ఓహూ! ఈరూపము సర్వావస్థలయందును
నిర్దోషముగా నున్నది.

సీ. నిడువాలుఁగన్నులఁ గడునొప్పివదనంబు

శరదిందుకాంతిని జానుమీఱు

లింసభాగంబుల నందంబుగావంగి

బాహువులెంతయు బాగుమీఱు

ఘనమైననిక్కుఁ జన్గవచేతవక్షంబు

పార్శ్వమందడఁగిన భాతిమీఱు

మధ్యప్రదేశంబు మానుగఁ బిడికిటఁ

బట్టంగఁదగియుండి వన్నెమీఱు

జఘనమెంతయు సమితమై సాటిమీఱు

పంపులై యొప్పునంగుళు ల్పాదములను

హృదయమున సర్తనాచార్యుఁ డెట్టులుండ

నభీలపించునో యట్లుండె నంగగరిమ.

మాళః—(ఉపగానముచేసి, చతుష్పాదగీతమును బాడుచున్నది.)

* చ. హృదయమ! దుర్లభుండు ప్రియుఁ డీయనపైనిఁక నాశమానుమీ;
యదరెడు వామనేత్ర మహహఁ యిపుడేమొకో నాకువింతగా;
నొదవెడు నెట్లుక్రమ్మటనయో చిరదగ్గితు నీయనంగనన్?
సదయతఁ బ్రేమచేఁ బరవశాత్కగ నన్ను నెఱుంగునాయకా!

(అని రసోచితముగా నభినయించుచున్నది.)

విదూః—(రహశ్యముగా) ఓహో! మిత్రుఁడా! ఈమె ఈనాలవ
కుదార్థమునభినయించు మిషపెట్టి తన్ను నీకర్పించుచున్నట్లుగా నున్నది!

రాజుః—సఖుఁడా! మాయీరువురహృదయములు నశ్లేయున్నవి.

చ. ఆయమ 'ప్రేమచే వివశురాలనుగా నిదె నన్నెఱుంగుమో
నాయకా' యన్న వాక్యమును నాకడ సాభినయంబుగాఁగఁ దా
నీయెడఁ బాడుచో సరస నీవల ధారణియుంట నొక్కలేఁ
బ్రాియమువాని వేఁడుమిషఁ బ్రార్థనచేసెను నన్నెకూరిమిన్.

[మాళవిక గీతముపాడినతరువాత జెనుకకుఁ బోఁజొవుచున్నది.]

విదూః—అమ్మా! పోకనిలువుము. నీ వాటయం దొకక్రమ
మును మఱచిపోతివి? నేను దానినప్పుడే నీకుఁ దెలిపెదను.

గణః—బిడ్డా! నేనుపదేశించిన విద్యయందు లోభముండదని
కనఁబఱుతువుగాని తుణమాత్రము నిలువుము.

(మాళవిక జంకి నిలుచున్నది.)

* ఘంటారాగం—ఆదితాళం.

పల్లవిః—ఏలవలచితి నయ్యయో! యేలాగుదరియింతునయ్యయో!

అనుపల్లవిః—ఈలాగౌట తెలియనైతి ♦ నిలవయి వెతలపాలయితి.

౧. మనస! నీవుకోరునట్టి ♦ మనుజుఁడెంతో దుర్లభుఁడు సుమ్ము.

గనుక, నీవు నామీఁది ♦ కట్టానమానుము నేఁడు... ఏలవలచితి.

౨. ఎడమకన్న దేమోకాని ♦ యిప్పుడెంతో తనయంత,

వడిగనదరఁజొచ్చెనిదిగో ♦ బాగయ్యె మేలుమేలహహ... ఏలవలచితి

౩ ఇన్ని నాళ్లకిందు నాకు ♦ నిటుల లభించినారనాధుఁ

గన్నులారఁజూడనెట్లు ♦ క్రమ్మటంగఁగలుగును?... ఏలవలచితి

౪. అవురనీవెఱింగికొమ్మి ♦ యల నీవయిప్రేమచే

వివశురాలనంచు నన్ను ♦ వేవేగసద్దయ పూని... ఏలవలచితి

రాజు:—(తనలో) ఆహా! ఈమెరూపము సర్వావస్థలయందును వింతసోయగమును నింపుచున్నది. ఎట్లన

ము. వలయంబుల్ మణిబంధమంటఁ గటినొప్పంజేర్చి డాకేలు, ని శ్చలతన్ రెండవకేలువాల్చి దిగువన్ శ్యామాలతంబోలఁగా, నలరకమీటుచు నేలచూపులను బాదాంగుష్ఠమాత్రంబునక నిలుచున్నప్పుడె నృత్యకాలమానకంటె జెల్వ చెల్వొందెడున్.

దేవి:—ఈయాచార్యులు గౌతమునిమాటను సహితము పాటి గాఁ బట్టుచున్నారా?

గణ:—దేవీ! అట్లనంగూడదు. రాజవిశ్వాసమువలన గౌతమునికి నూత్నదర్శిత్యము కలుగుచున్నది. చూడుము—

గీ. చిల్లగింజల పొడితోడఁ జేరుకతనఁ

గల్మషజలంబు న్వచ్చతఁ గాంచునట్లు

పండితులతోడి సహవాసబలముచేత

మందుడైనను గడుబుద్ధిమంతుడగును.

(విదూషకునిజూచి) మీయభిప్రాయమును వినఁగోరుచున్నాము.

విదూ:—(గణదాసునిజూచి) ముందుగాఁ బండితకౌశికి నడు గుఁడు. నేను గనిపెట్టిన క్రిమభంగమును తరువాతఁ జెప్పెదను.

గణ:—అమ్మా! గుణముగాని దోషమునుగాని నీవు కనిపెట్టి నది సెలవిమ్ము.

పరి:—నేను జూచినంతవఱకు సర్వమును నిర్దుష్టముగానున్నది. ఎందుచేతనన—

చ. పలుకులయర్థమంగముల బాగుగఁ గన్పఱుపంబడెన్; రసం బుల లయతోడ నైక్యమునుబొందెఁ బదంబులుపెట్టురీతి; యిం పలరెను గొంచెమై మృదుకరాభినయంబు వరానువృత్తులన్; వెలసె మనోహరంబగుచు వింతగభావము రాగబద్ధమై.

గణ:—దేవరవారెట్లు భావించుచున్నారు?

రాజు:—మాకు స్వపక్షమువారిమొడఁగల యభిమానము తగ్గి పోయినది?

గణ:—నేనిప్పుడు సర్తనాచార్యుఁడ నయినాను.

గీ. జగతి నిష్పక్షపాతులౌ సాధుజనులె
శిక్షకునివిద్యశుద్ధత చెప్పగలరు;
వహ్నియందును బంగారువలెనె మీదు
సన్నిధిని వన్నె కెక్కుమాచదువుకూడ.

దేవి:—అయ్యా! మీరదృష్టవంతులు. ఈవరీక్షకులచేత మెప్పు పొందినారు.

గణ:—దేవీ! మీవరిగ్రహమే నావృద్ధికి హేతువు. (విదూషకునిఁజూచి) గౌతమా! నీమనస్సులోనున్న దేమో యిప్పుడు చెప్పుము.

విదూ:—ప్రథమోపదేశదర్శన సమయమునందు ముందుగా బ్రాహ్మణపూజచేయవలెను. మీరాపూజను మరచిపోయినారు.

వరి:—ఓహో! ఇది ప్రయోగములోపలి ప్రశ్నగదా!

[అందఱును నవ్వుచున్నారు. మాళవికయుఁ జిలుసవ్వునవ్వుచున్నది.]

రాజు:—(తనలో) కన్నులు గలిగినందునకుఁ జూడవలసిన సారమును జూడఁగాంచితిని! ఎట్లన—

గీ. వల్వరునయింత కానంగఁబడఁగ మంద
హాస మొనరించు నీవిశాలాక్షిమోము
కేసరంబులొక్కింత లక్ష్మీంపనయిన
కమలమునుబోలి యందమై కానిపించు.

గణ:—ఓదొడ్డ బ్రాహ్మణుఁడా! ఇదివరీక్షకాని యాటకాదు గదా? ఆటయేయైన పక్షమునఁ బూజార్హుఁడవయిననిన్నుఁ బూజింప కుందుమా?

విదూ:—నేను నిశ్చయముగా నీరుత్రాగవలెనన్న యాశతో వట్టియులుములుగల యాకాశమును గనిపెట్టుకొనియున్న చాతకపక్షి నయినాను.

వరి:—అలాగుననే యయినావు.

విదూ:—అట్లయినఁ బండితులసంతోషమువలన లాభము పొందవలె నని నమ్మియున్న నావంటివారు కేవలమూఢులు. పూజ్యురాలయిన యీపరివ్రాజిక మెచ్చినది. గనుక నేనీయనకు బహుమాన మిచ్చెదను. (అనిరాజుచేతినుండి బంగరుమురుగును దీయుచున్నాఁడు.)

దేవి:—నిలువుము. రెండవవారి గుణతారతమ్యముకూడఁ దెలియకమునుపే నీవీయాభరణ మేలయిచ్చెదవు?

విదూ:—ఇది మఱియొకరిసొత్తుగనుక.

దేవి:—(ఆచార్యునివంకఁజూచి) అయ్యా! గణదాసా! మీ శిష్యురాలు విద్యకనఁబఱుచుటయయినదిగదా?

గణ:—బిడ్డా! మనమింక వెళ్లుదమురా. ఆచార్యునితోఁగూడఁ మూలవిక పోవుచున్నది.

విదూ:—(రహస్యముగా) దేవరసేవచేయుటలో నాబుద్ధివై భవ మింతే.

రాజు:—‘ఇంతే’ యన్నమాటచాలింపు.

గీ. ఆమె తెఱజాటునను మఱుంగగుట నాదు
కనులకును భాగ్య మస్తమించినవిధంబు
హృదయమున కుత్సవనమా ప్తి యొదవినట్లు
హర్షమునకు ద్వారము మూసినట్లుతోఁచు.

విదూ:—(రహస్యముగా) మేలు! దరిద్రాత్తురునివలె వైద్యుని నే యశావధము చేసి పెట్టుమనుచున్నావు!

[హరదత్తుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

హర:—దేవా! ఇప్పుడు నాయొక్క విద్యోపదేశమును జిత్త గించుట కనుగ్రహింపుఁడు.

రాజు:—(తనలో) నేనుజూడఁగోరినది సమాప్తమయినది. దాక్షిణ్యముకనఁబఱుచుచు (ప్రకాశముగా) మేముచూడ వేడుకగల వారమయియే యున్నాము.

హర:—నేను ధన్యుడనయినాను.

[తెఱలొ వైశాళికుఁడు.]

దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక ! మధ్యాహ్నమగు
చున్నది. అందుచేతనే—

ఉ. అంచలు కన్నుమూసెడును నంబుజవత్రిమునీడ డిగ్గియన్,
మించినవేడి, జేరవలె మేడలచూరులు పావురంబులున్,
కాంచి నెమళ్ళుపోయెడు దగ్గ జలయంత్రముచేర నీటికై,
మించె బ్రతాకపూర్ణుడయి మీవలెనే రవియు న్నృపాలకా.

విదూః—అయ్యో! అయ్యో! మాకు భోజనవేళయైనది.
వేళతప్పినయెడలఁ బ్రభువువారికి జబ్బుచేయునని వైద్యులు చెప్పు
చున్నారు. హరదత్తా! నీవేమిచెప్పెదవు?

హరః—ఇప్పుడు నాకేమి చెప్పటకును నవకాశములేదు.

రాజుః—(హరదత్తునివంకఁజూచి) అట్లయిన మీయుపదేశమును
రేపుచూపవచ్చును. ఇప్పటికిఁ జాలింపుఁడు.

హరః—దేవరవారాజ్యయిచ్చినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

దేవిః—దేవరవారు మాధ్యాహ్నికకృత్యములను దీర్పవలెను.

విదూః—దేవీ! అన్నపానములు నేడు త్వరపెట్టి విశేషముగాఁ
జేయింపుము.

పరిః—(లేచి) మీకు శుభమగుఁగాక! (అని దేవితోఁగూడ
పోవుచున్నది.)

విదూః—ఓహో! కేవలరూపమునందేకాక నాట్యమునందుఁ
గూడ మాళవికయసమానురాలుగానున్నదే.

రాజుః—మిత్రుఁడా!

గీ. విద్యచేతను సౌందర్యవిభవమునను
భార యిట్టియవ్యాజసుందరినిజేసి
విషముపూసినబాణంబు వేటొకండు
పంచబాణు కిప్పుడు కల్పించెదాను.

పలుకలుకులేల? నేను నీచారయవలసినవాడ నయినాను.

విదూః—నేనును నీచారయవలసినవాడ నయినాను. అంగడిలోని మంగలమువలెనిశ్చయముగా నాకడుపు మండుకొనిపోవుచున్నది.

రాజుః—అందుకు సందేహములేదు. నీవుమిత్రకార్యమునందుఁ ద్వరపడవలెను.

విదూః—నేను గృతనిశ్చయముడ నయినాను. కాని, మేఘముల చాటుననున్న వెన్నెలవలెనే పరాధీనురాలయిన మాళవికదర్శనమే శీఘ్రసాధ్యముకాదు. నీవో, కటికివానిసమీపముననున్న మాంసమునందత్యాశకలిగి చేర భయపడుచున్న గృధ్రమువలెనున్నావు అత్యాతురునివలెఁ గార్యసిద్ధిని వేడుచున్న నిన్నుఁజూడగా నాకు వేడుకగుచున్నది.

రాజుః—నేనాతురుడనుగాక యెట్లుండగలను?

క. అంతఃపురమునఁగలిగిన

యింతులవ్యాపారములకు నెద విముఖులై

యెంతయు నీసుందరిపయి

సంతతసున్నేహమునకు స్థానంబయ్యెన్.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృ తీ యాంక ము.

[అప్పుడు పరివ్రాజికయొక్క పరిచారికయైన సమాహితిక ప్రవేశించుచున్నది.]

సమాః—“సమాహితికా! నీవుపోయి రాజుగారి తోటలో నిమ్మపండ్లొకటి తీసికొనిరమ్ము” అని పూజ్యురాలయిన పరివ్రాజిక నా కాజ్ఞాపించినది. అందుచేత నే నుద్యానవనపాలకురాలయిన మధురికను వెదకఁ బోయెదను. (కొంచెమునడచిచూచి) అదిగో కాంచనాశోక

మును చూచుచు మధురిక నిలుచున్నది. దానివద్దకుఁబోయి కుశల వార్త యడిగెదను.

[అప్పు డుద్యాన పాలకురాలయిన మధురిక ప్రవేశించుచున్నది]

సమా:—(సమీపించి) సఖీ! ఉద్యానవన వ్యాపారమునందు నీవు సుఖముగా నున్నావా?

మధు:—ఓహోహో! సమాహితకవా? సఖీ! నీకు స్వాగతము.

సమా:—ఓసీ! “నావంటివారు రాజుగారిని రిక్తహస్తములతోఁ బోయి చూడఁ గూడదు గనుక. దర్శనముచేయఁగోరు నాకొక నిమ్మ పండుకావలసియున్నది.” అని పూజ్యురాలయిన పరివ్రాజిక నీకాన తిచ్చుచున్నది.

మధు:—ఇదిగోనిమ్మపండు సమీపముననే యున్నది కాని, కరస్పర వివాదము లాడుచున్న నాట్యాచారుల యువదేశమునుజూచి, ఆపూజ్యురా లెవరిని మెచ్చినదోచెప్ప.

సమా:—ఇద్దఱును బాండిత్యమును బ్రయోగనైపుణ్యమును గలవారే. అయినను శిష్యురాలిగుణవిశేషముచేత గుణదాసుఁడే యధికుఁడని చెప్పఁబడినాఁడు.

మధు:—అటుతరువాత మాళవికవిషయమయిన రహస్యవ్యాపారమును నీవేమయిన విన్నావా?

సమా:—రాజామెయందు గాఢానురాగము కలవాఁడైయున్నాఁడు. కాని కేవలము భారణిదేవియొక్క మనసునొప్పించుటకిష్టము లేక తన ప్రభుత్వమును గనబఱువకున్నాఁడు. ఈదినములయందు పాడిపోయిన మాలతీమాలవలెనే మాళవికయు శోషిల్లి కనబడుచున్నది. అంతకంటె నాకు దెలియదు. నన్ను విడిచిపెట్టుము.

మధు:—ఈకొమ్మయందు వ్రేలుచున్న నిమ్మపండుతీసికొనిపోమ్ము.

సమా:—(కోసికొన్నట్టభినయించుచు) సఖీ! ఈసాధుజన శుశ్రూషచేత నీవంతకంటెను మంచిఫలమును బొందుము.

(అని బయలుదేలుచున్నది.)

మధు:—సఖీ! మనము కలసిపోవుదము. నేనుగూడవచ్చి చిర కాలమునుగడి పూతవట్టకున్న యాకాంచనాశోకవృక్షమునకు దోహదము చేయించు నిమిత్తమయి దేవిగారితో మనవిచేసెదను.

సమా:—అవును. అదిసీపనియేకదా?

(అని యిద్దఱును బోవుచున్నారు)

ఇది ప్రశంసకము.

[అప్పుడు కామావస్థలోనున్న రాజును విదూషకుడును బ్రేక్షించుచున్నారు.]

రాజు:—(తన్ను జూచుకొని)

ఉ. కాయముచిక్కఁజెల్లు నలకామిని కౌఁగిలిసౌఖ్యమబ్బమిన్;
బాయక కన్ను నీరువిడువంగనగున్ తుణమేని చూడమిన్;
దోయజనేత్ర) నించుకయుఁ ద్రోచితొలంగనియట్టిసివు న
త్యాయతతాపమొందెదవహ యిది యేమిటికిందు? డెందమా?

విదూ:—మీరుధైర్యమువిడిచి దుఃఖించుట యింతటితోఁ జాలును; నేనుమాళవికకుఁ బ్రియసఖయైన వకుళావళికనుజూచి దేవర వారి సందేశమును జెప్పివచ్చినాను.

రాజు:—అప్పుడది యేమన్నది?

విదూ:—“ఈయాజ్ఞ చేత నేనుగృతార్థురాలనయినాను. అయినను భాగ్యహీనురాలయిన యామెనిప్పుడు నిధినిరక్షించునట్లుగా దేవి గారు మరింత వదిలముగాఁ గావలియుంచి కాపాడుచున్నారుగనుక, ఆమెవద్దకుఁబోవుటయే సుఖసాధ్యము కాకున్నది. అట్లయ్యును నేను బ్రయత్నముజేసెదనని రాజుగారితో విన్నవింపుము.” అన్నది.

రాజు:—ఓదేవా! ఓసంకల్పసంభవా! ప్రతిబంధములతో నిండిన విషయములయందుఁ బ్రేక్షపెట్టి, నన్ను తుణకాలమైన సహింహ శక్యముకానట్లుగాఁ గొట్టుచున్నావు. (విస్మయముతో)

గీ. పరమకొమలమగు నీదుబాణమేడ?

హృదయభేదకమగుఁ పీడయేడ? మదన!

మృదువుఁ దీక్షంటు నగునన్న మేటివింత
వసుధ నీయందుఁ గానంగఁబడెడు నేడు.

విదూః—ఈకార్యసాధన విషయమై నేనొక యుపాయప్రయోగము చేసినానని దేవరకు విన్నవించుచున్నాను. కనుక నీమనస్సు దృఢముగానుంచుకొమ్ము.

రాజుః—ఓయీ! ఉచితవ్యాపారములయందు విముఖమయి యున్న యీహృదయముతో నేనీదినశేష మెక్కడఁగడపునును?

విదూః—కొంత గాఁబూచినమనోహరము లయిన రక్త కురువక పుష్పములను గానుకగాఁబి, ఈయాభినవవసంత సమయమునందు దేవరవారితోగూడ డోలాధిరోహణసుఖ మనుభవింప మనసుపడు చున్నానని యిరావతి యిప్పుడే నిపుణికచేతఁ దమకు సమాచారము వంపినదిగదా? దేవరవారును అందుకొప్పుకున్నారు గనుక మనమా ప్రమదవనమునకే పోదము.

రాజుః—అది సరిపడదు.

విదూః—ఎందుచేత?

రాజుః—మిత్రుడా! స్త్రీలు సహజముగా బుద్ధి కౌశలముకల వారు. నేను బయికెంతలాలనము చేయుచున్నను నామనస్సు మఱియొక తెయందుఁ దగిలియున్నసంగతి నీసఖ యెట్లు కనిపెట్టకుండును?

ఉ. నెయ్యముత్రైంప హేతువు లనేకము కూర్పఁగవచ్చుఁగాన, నే నియ్యెడ మానుటహామగు నిప్పుడిరావతిమీఁది కూరిమిన్;
నెయ్యములేనిచో హృదిని, నేర్పునఁ బూర్వముకంటె హెచ్చుగాఁ జయ్యనఁజేయుసేవ యుపచారముకాదు వివేకురాండ్రకున్.

విదూః—దేవరయంతఃపురకాంతలమీఁది దాక్షిణ్యము నొక్క సారిగా వెనుకపట్టించుట తగదు.

రాజుః—(అలోచించి) అట్లయినచోఁ బ్రమదవనమార్గము కనఁ బలుపుము.

విదూః—జేవా! ఇదే యిదే. (ఇద్దఱును నడుచుచున్నారు)

విదూః—ఈప్రమదవనము వాయుబలముచేతఁ గదలుచున్న చిగురుటాకులను వ్రేళ్ళతో జేవరవారిని బ్రవేశింపఁ ద్వరపెట్టుచున్నట్లున్నది.

రాజుః—(స్వగ్ధనుఖము కనఁబడిచి) వసంతము వచ్చినదికదా? మిత్రుఁడా! చూడు.

చ. కదిసినగండుఁగోయిలలకర్ణ సుఖావహకూజితంబుచే
సదయతఁ గాముబాధ కెట్లునైపునునం చనునట్లు లొప్పెడున్;
వదిగ వసంతుఁ డామ్రసుమహాసనలం దగుచల్లగాలిచే
మృదువగు చేతితో నిమురురీతిని తోఁచెడు మచ్చరీరమున్.

విదూః—తాపోపశమనముకలుగుటకయియిందుబ్రవేశింపుము.
(ఇద్దఱును బ్రవేశించుచున్నారు.)

విదూః—అవధానముతోఁజూడుము. ఇదిగో ప్రమదవనలక్ష్మి
నిన్నాకర్షించుటకోయనునట్లు యువతీవేషమును లజ్జవరుచు పుష్పాలం
కారము ధరించియున్నది.

రాజుః—నేనును విస్మయముతోనే చూచుచున్నాను.

సీ. బింబాధరాలక్తకంబును మించెడు

నసమరక్తాశోక కుసుమవితతి

మకరికావత్రాదిమండనంబును మించు

నరుణసేభ్రవిసీల కుగువకాళి

చంచరీక సమాశ్రయాంచిత తిలపుష్పగరిమ

మించును దిలకంబుఁగూడ

బహువిధశృంగారభావంబులను మించి

వంతగానున్న వసంతలక్ష్మి

ప్రౌఢయువతీజనంబుల రమ్యమైన

ఘోములనుజేయు సింగారములను మించి

వానికి నవజ్ఞ చేసెడువరుస నిదిగొ
వఱులుచున్నది నేత్రోత్సవంబుగాఁగ.

(అని యుద్యానశోభను నిరూపించుచున్నారు.)

[అప్పుడు సంభ్రమముతో మాళవిక ప్రకటించుచున్నది]

మాళ:—రాజుమనసు తెలియక నే నాయనను గామించు
చున్నందుకు లజ్జపడుచున్నాను. నేనీవృత్తాంతమును నాప్రియసఖ
కెట్లు చెప్పఁగలను? మస్మధుఁడు వాకీయప్రతీకారమైన తీవ్రవేదన
మొంతకాలముపెట్టునో తెలియఁజాలకున్నాను. (కొన్నియడుగులు
నడిచి) నే నెక్కడకు బయలుదేరినాను? (అలోచించి) “గౌతముని
చగులత్వముచేత నుయ్యెలనుండివడి నాకాలునొప్పిపట్టియున్నది, అందు
చేత నేనుబోవుట కశక్తురాలనుగా నున్నాను. కాబట్టి నీవుపోయి
కాంచనాశోకమునకు దోహదము నిర్వర్తింపుము. అది యయిదు
రాత్రులలోపలఁ బూతఁబట్టినపక్షమున, నీమనోరథపూర్వకమయిన
యనుగ్రహమును నీకుఁ జేసెదను.” అని దేవిగారు నన్నుఁబిలిచి
యన్నారు. నేనిప్పుడు నియమించినస్థలమునకువచ్చి యున్నాను. నాపా
దాలంకారమును బట్టుకొని నావెంటనే బయలుదేరిన వకుళావళిక
యింకనురాకున్నది. నేనీలోపల ముహూర్తకాల మొంటిగా దుగ్ధ
పడియెదను. (అని యిటునటు తిరుగుచున్నది.)

విదూ:—(చూచి) ఆహాహా! ఇదిగో మద్యపానవిహ్వలుడై
యున్నవానియొద్దకుఁ బానకపుఁగుండ తీసికొనిరాఁబడినది!

రాజు:—ఓయీ! అదియేమి?

విదూ:—అదిగో మాళవిక విశేషాభరణములు లేక ముఖము
నందు విచారముకన్పడ నొంటిగాసమీపముననే నిలిచియున్నది.

రాజు:—(సంతోషముతో) ఏమీ! మాళవికా?

విదూ:—నిస్సందేహముగా.

రాజు:—ఇప్పుడు నాకుఁబ్రాణములు నిలుపుకొనుటకు శక్య
మగును.

చ. దగగొనియున్న పాంధుఁడఱుతన్ విని సారసపక్షిఁకూత, దా
నొగిఁడరువాటికేవ నదియున్నదటఁ నలరారుమాడ్కి, మే
లగుప్రియురాలు చెంతఁగలదంచును నీవువచింపఁ జింతచే
బొగిలెడినాదు డెందమును బొందెనునిందు నమందమోదమున్.

ఆమెయొక్కడ?

విదూః—అదిగో చెట్లచాటునడుమనుండి వెలువడి యీవంకనే
మరలి కనబడుచున్నది.

రాజుః—ఆమెను జూచినాను.

గీ. ఘననితంబము నిలు పేదకౌనుఁ గలిగి
బటువులైనట్టి గబ్బిగుబ్బలను దనరి
నిడుదలౌ వాఁలఁగన్నలు నెఱయ నిటకె
చేరవచ్చెడు నదిగొ నాజీవితంబు.

మిత్రుఁడా! ఆమెపూర్వముకంటెఁ గ్రొత్తయవస్థపొందియున్నది. ఎట్లన-

గీ. రెల్లుపువుఁబోలె జెక్కులు తెల్లపాటి
పరిమితములైన భూషణావళులఁ దాల్చి
వఱలెడు వసంతమునఁ బొందుపత్రవితతి
మూఁగఁ బూతపట్టెడుమల్లతీఁగెఁ బోలి.

విదూః—ఈమెయు నీవలెనే మన్మథవ్యాధిచేతనే బాధ నొం
దుచుండియుండును.

రాజుః—నామీఁది ప్రేమచేత నీకట్లగపడుచున్నది.

మాళః—ఈవృక్షమును లలితసుకుమారదోహదము నపేక్షించి
పుష్పాలంకారము లేక యత్యాతురనయియున్న నావలెనే శోకమభిన
యించు చున్నట్లున్నది. కాబట్టి దీనినీడచేతఁ జల్లఁగానున్న యీరాతి
మీఁద గూరుచుండి వేడుకతోఁ బొద్దుపుచ్చెదను.

విదూః—ఆమె యత్యాతురనయి యున్నానని చెప్పుచున్నది
విన్నావా?

రాజు:—ఇంతమాత్రము చేత నీయాహ సరియైనదని నేనెంచను. ఎందుచేతనన—

క. కురువకసుమరజముంగొని,
పరశీకరముల ధరించి, వంచి చిగుళ్ళన్,
దరుణుల నిష్కారణముగ
మరియాతర వెట్టివచ్చు మలయానిలుఁడున్.

మాళ:—(పూచుచున్నది)

రాజు:—మిత్రుఁడా! మన మీతఁగలచాటున దాఁగియుండము రమ్ము.

విదూ:—దూరమున నిరావతివలెఁ గనఁబడుచున్నది!

రాజు:—పద్మలతను జూచినయేనుఁగు మొసలిని లక్ష్యము చేయుదు. (అని చూచుచున్నాఁడు)

మాళ:—ఓహృదయమా! నేను నిరాధారను గనుక దులశభ మైన యీకోరికనువిడుపుము. నన్నేల నీవాయాన పెట్టెదవు?

విదూ:—(రాజువంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

రాజు:—ప్రేమయొక్క మహిమచూడుము.

గీ కలుకవు నిమిత్త మామనోవ్యధకు నీవు,

తత్త్వమరయంగ నూహకుదరముగాదు;

లలనరో! యట్లయిన నీవిలాపమునకుఁ

గౌరణము నేనయంచు సిక్కిముగఁ దలఁతు.

విదూ:—దేవా! ఇప్పుడే మీసంశయము నివర్తయగును. నేను మీమదనసందేశమును జెప్పిన పకుళావళిక యొంటిగా నీలాగున వచ్చుచున్నది.

రాజు:—అది పార్థన ముఱచిపోయినదేమో!

విదూ:—ఇప్పు డాబానిసకూఁతురు మహత్తరమయిన దేవర వారిసందేశము నేల ముఱచును?

[పాదాలంకారములతో వకుళావళిక ప్రవేశించుచున్నది.]

వకు:—నాసఖకి క్షేమమా?

మూల:—ఓహో! వకుళావళికా! వచ్చితివా? నీకుస్వాగతము.
కూరుచుండుము.

వకు:—(కూరుచుండి) ఓసీ! నీవిప్పుడు యోగ్యమయినపనికి
నియమింపబడినావు. నీకాలొకటి నావంకజూపుము, లత్తుకపెట్టి
నూపురము నొడిగనను.

మూల:—(త. లో) ఓహృదయమా! యీవైభవము లభించిన
దని నంతోషించుట బోకుము. నాకీదుర్బల యెట్లు తొలగును? కానిమ్ము
నాకిదే మరదాలంకారముకాంగలను.

వకు:—నీలో నీవేమియాలోచించుచున్నావు? దేవిగారీకాంచ
వాళోకి మార్పిడు పుచ్చించునాయని యాతుగడచుచుండురుగదా?

మూల:—ఏమీ? ఈద్రవ్యమంతయు నళోకవృక్షదోహదము
నిమిత్తమా?

విదూ:—ఏమీ? దేవిగారు కారణములేక యీయంతఃపురా
భిరణములతో నీమొ నలంకరింప నియమించియుండదని మీకుఁ
దెలియదా?

మూల:—(కాలుచాచి) సఖ! ఇప్పుడు కాలికి నొప్పి కలుగి
నీకుము.

వకు:—సఖ! నీవు నాశరీరమవేకదా?

(అని పాదాలంకారముచేయునట్లు నటించుచున్నది.)

రాజు:—గీ. నఖండ! మూడుము ప్రియురాలి చరణమునకు

లేతగానిడ్డ లత్తుక లేఖ యదిగో

హరునిచేదగమైన యనంగవృక్ష

మునకుఁ దొలిపల్లవంబన మురువుచూపు!

విదూః—దేవిగారీమెకు నియమించినపని యీపాదమునకుఁ దగియున్నది.

రాజుః—నీవు చక్కగా చెప్పినావు.

చ. వరసఖకాంతినొప్పి నవపల్లవరాగముచేత నార్ద్రమా
తరుణిప్రశస్తపాదమునఁ దన్నఁగవచ్చును రెంటినింకఁ; గొ
వ్విరు లవిలేక దోహదము వేఁడు నశోకమునైన, లేనిచో,
శిరమునువంచి నేరమును జేసినకాంతునినైన, మితుడా!

విదూః—నీవే యీమెయెడ నేరముచేసినవాఁడ వగుదు వేమో!

రాజుః—అమోఘకార్యసిద్ధుఁడవయిననీ బ్రాహ్మణవాక్యమును శిరసావహించెదను.

[అప్పుడుమత్తుగొనియున్న యిరావతి పేటికతోఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది]

ఇరాః—సతీ! నిపుణికా! స్త్రీల కిటువంటిమత్త విశేషాలంకారమని నేను బలుమాటలువినుచువచ్చినాను. ఈలోకోక్తి సత్యమేనా?

నిపుః—ఇది మొదట లోకప్రవాదమోకాని యిప్పుడు సత్యమేయయినది.

ఇరాః—ఓసీ! నాయందలిప్రేమ నటుండనిమ్ము. ఉయ్యెలయున్న గృహమునకు భర్తనాకంటెముందుగాఁ బోయియుండునని నీ విప్పుడెట్లు తెలిసికొంటివో నాకుఁజెప్పు.

నిపుః—అమ్మా! నీయందలియఖండప్రేమచేతఁ బోయియుండునని తెలిసికొంటిని.

ఇరాః—ఈయపచారవృత్తి చాలించి మధ్యస్థతను పహించి చెప్పుము.

నిపుః—వసంతోత్సవమునందలి నైవేద్యములను మరగిన గౌరముఁడు నాతోఁ జెప్పినాఁడు. అమ్మగారు త్వరపడవలెను.

ఇరా:—(అవస్థకు తగినట్లుగాకొంచెమునటించి) సఖీ! మత్తు చేతబాధపడుచున్న నను రాజుగారిదర్శనమానిమిత్తము చిత్తము త్వర పెట్టుచున్నదికాని కాళ్ళుమాత్రము సాగకున్నవి.

నిపు:—మనమిప్పు డుయ్యెలనున్న వసంతగృహమునకు వచ్చి యున్నారము.

ఇరా:—: పుణికా! భర్తగారిక్కడఁ గనఁబడరే?

నిపు:—అమ్మగారుతిన్నఁగాఁజూడవలెను. పరిహాసార్థముగా రాజుగారిం దేఱిఁగెలలోనో గూఢముగాదాఁగియుందారు. మనమును బ్రేంకణపులతా పరివృతమయిన యాయశోకవృక్షముక్రింద శిలాపట్టమునకుఁ బోవుదము.

ఇరా:—అలాగే.

నిపు:—(చూచి) అమ్మాచూడుము. కొమ్మావిగున్నను వెదకుచున్నమనకిప్పు డెట్టిచీమ కానఁబడుచున్నది.

ఇరా:—అదియేమి?

నిపు:—ఇదిగో యశోకవృక్షముయొక్క నీడను వకుళావళిక మాళవికకుఁ జరణాలంకారము చేయున్నది.

ఇరా:—(శంకను గనఁబఱచి) ఇది మాళవిక యుండవలసిన చోటుకాదు. నీవేమనియూహించెదవు?

నిపు:—ఉయ్యెలనుండి పడుటచేతఁ గాలు నొప్పిపెట్టినదయి దేవిగా రశోకదోహదకార్యమునకు మాళవికను నియోగించిరని యూహించెదను. అట్లుకానియెడల దేవి తానుధరించుకొనెడి యాయందెల జలను బరిజనము పెట్టుకొనుటకెట్లు నియమించును?

ఇరా:—ఇది దీనికి గొప్పగౌరవము.

నిపు:—నీవు రాజుగారి నేలవెదకవు?

ఇరా:—సఖీ! నాసాదములు ముందుకు నడువకున్నవి. నామనస్సు కళవళపడుచున్నది. ఈలోపల నాజంకు తీర్చుకొనియెదను.

(అని మాళవికనుజూచి తనలో) నామనస్సులో భీతికలుగుటకు హేతువులేకపోలేదుకదా?

వకు:—(పాదమునుజూచి) ఏమి? ఈలత్తుకశేఖలనుదీర్చుట నీకింపుగానున్నదా?

మాళ:—నాకాలిమీఁద నుండుటచే నీనిని నేను బ్రశంసించుటకు లజ్జపడుచున్నాను. ఈశిల్పకళాకోశలమును నీవెవరివద్దనేర్చుకొన్నావు?

వకు:—నేనిప్పుడు రాజుగారి శిష్యురాలను.

విదూ:—నీవిప్పుడు గురుదక్షిణముపొందుటకు వేగిరమురమ్మా.

మాళ:—అదృష్టవంతురాలనని గర్వపడఁబోకు.

వకు:—ఉపదేశమునకుఁ దగినపాదము లభించినదిగనుక నేనిప్పుడు గర్వమునేపొందెదను. (లత్తుకరచననుచూచి తనలో) నావని నేను జక్కఁగా నిర్వహించితిని. (ప్రకాశముగా) సఖీ! నీపాదమున కొకదానికి లత్తుకపెట్టుటయైనది. ఇకనోటితోనూఁది తడి యార్చవలెను. అక్కఱలేదు ఆపని యిక్కడిగాలియే చేయుచున్నది!

రాజు:—మిత్రుఁడా! చూడుచూడు.

గీ. పచ్చిలత్తుకచేఁ దడిపాయకున్న

పాదమాటంగ నాముఖవాయువునను

జక్కఁగానూఁది తగుసేవసలుపనాకు

నుత్తమంబైన యవకాశ మొదవెనిపుడు.

విదూ:—మీకీచింతయొందుకు? ఈసేవమీకుఁజరకాలమనుభవింప లభించునులెండి.

వకు:—సఖీ! నీపాదము కెందామరవలె శోభిల్లుచున్నది. నీవిప్పుడు సర్వదా రాజుగారియొడిలోఁ జేరుదానివలె నున్నావు.

ఇరా:—(వకుళావళిక ముఖముకేసి చూచుచున్నది.)

రాజు:—ఇది నాకాశీర్వాదము.

మాళ:—ఓసీ! అవినయవాక్యములు వలుకకు,

వకు:—నేను బలుకఁదగినదానినే వలికినాను.

మాళ:—అట్లయిన, నేనునీకుఁ బ్రియురాలనుగానా?

వకు:—నాకుమాత్రమే కాదు.

మాళ:—మఱియెవరికిఁగూడ?

వకు:—గుణగ్రాహులయిన రాజుగారికిఁగూడ?

మాళ:—నీవుమాయమాటలు చెప్పుచున్నావు. నాయందట్టి గుణ మేదియులేదు.

వకు:—సత్యము. నీయందుగాదు. నాకదికృశించి తెల్లపాటిన రాజుగారి సుందరాంగములయందుఁ గనఁబడుచున్నది.

నిపు:—మొదట గుణించుకొనివచ్చినట్లే యీచెడుకడఁతుక యుత్తరము చెప్పుచున్నది!

వకు:—అనురాగ మనురాగముచేతనే పరీక్షింపఁదగిన దన్న సుజనవాక్యమును బ్రమాణము చేసికొమ్ము.

మాళ:—నీవేల ఇచ్చవచ్చినట్లెల్లను వదలెదవు?

వకు:—కాదు కాదు. సేమచేత మృగుపులయిన యివి మఱి యొకరినోటినుండివచ్చిన రాజుగారివాక్యములేసుమా?

మాళ:—సఖీ! దేవిని దలఁచుకొని నాహృదయమీమాటలను విశ్వసించుకున్నది.

వకు:—ఓసీను ద్దరాలా! తుమ్మెదబాధ యున్నదని వసంతకాల మునఁ గలిగిన క్రొమ్మావిపూ వలంకరించుకోఁగూడదాయేమి?

మాళ:—దుర్లభపదార్థాపేక్ష పొందియున్నవాకు నీవు సహాయురాలవగుదువా?

వకు:—నేను మర్దించినకొలఁదిని బరిమళించు వకుళావళికను జూమా.

రాజు:—మేలు! వకుళావళికా! మేలు!

ఉ. భావమెఱుంగనై నపిదపం దగఁ బ్రస్తుతవాక్చయంబులన్
గేవలముం దిరస్కృతి జనించినచో నుచితోత్తరంబులన్
జేవమెయి ని వేదనము చేసె మనీయనిదేశ మిచ్చటన్;
జీవములిట్లు డూతికలచేతనె యుండును గాముకాళికిన్.

ఇరా:—సఖి! వకుళావళిక మాళవికచేత నీకార్యమునం దడుగు పెట్టించినది చూచితివా?

నిపు:—అమ్మా! నిర్వికారులకయినను సమయోచితమైన యుపదేశము వాంచన బుట్టించును.

ఇరా:—నాహృదయముయొక్కశంక తప్పక పొందవలసినదే. ఇప్పుడు సంగతి తెలిసినందునఁ గర్తవ్య మాలోచించెదను.

వకు:—ఇదిగో నీరెండవపాదముకూడ నలకరింపఁబడినది. ఇప్పుడందెలను నీరెండు కాళ్లకును దొడిగెదను. (అందెలు పెట్టుట నభినయించుచున్నది.) సఖి! లెమ్ము. అశోకమును పుష్పింపఁజేయుటకయి యింక దేవిగారియాజ్ఞ నడుపుము. (ఇద్దఱును లేచుచున్నారు.)

ఇరా:—దేవిగారి సయోగమనివిన్నాము. ఇప్పుడదిజరగనిమ్ము

వకు:—ఇదిగో రాగాధిక్యముగల నీవనుభవింపఁదగిన వాని రూపము నీయెదుటనే యున్నదే.

మాళ:—(సంతోషముతో) భర్తాయేమి?

వకు:—(చిరునవ్వుతో) భర్త కాఁడు. ఈయశోకమున వేలిలు చున్న యీక్రొంజిగురు జొంపములను కణాభరణముగాఁ జేసికొమ్ము.

మాళ:—(విషాదమును నటించుచున్నది)

విదూ:—ఏమి? దేవరవారు విన్నారా?

రాజు:—మిత్రుడా! ఇంతతోనే కాముకులయభీష్టము సంపూర్ణమగును.

చ. ఒకరికిఁ బ్రేమయుండి మఱియొక్కరికిం దగు ప్రేమలేనివా

రికి వడిఁ బొందుకల్గినను శ్రేష్టముకాదది; యంతకంటెనున్

బ్రకటసమానురాగులగువారలకా మరణంబు నొందొరుకా
వికలతఁగూడ నబ్బమియుఁ బెద్దయు మేలుగ నెంత నామదిన్.

మాళ:—(చిగురాకును గణాభరణముగా ధరించుకొని విలాసముతో నశోకమును దన్నుటకు బాదమెత్తుచున్నది.)

రాజ:—మిత్రుఁడా!

గీ. పాదపమునుండి గ్రహియించి వల్లవంబు
మరలఁ బాదవల్లవమిడఁ మాఁకునకును;
కోరియుభయులు నిటుమార్పుకొనుటచేత
వంచితుఁడనైతినిప్పు డేసంచు దలఁతు

మాళ:—ఈయశోకము పూచుటకయి చేయవలసినదోహదము నేను జేసితిని గదా? ఇట్లు చేసినతరువాతఁగూడ నిది పుష్పించకుండునేమో?

వకు:—సఖీ! ఇత నీలోపమేదియు లేదు. నీచరణసత్కారమును బొందియు శీఘ్రముగాఁ బూత పట్టకపోయినవక్షమున నీయశోకవృక్షమే నిర్గుణమగును

రాజ:—ఉ. ఈతనుమధ్యయందియల నింపగునాదము పుట్టఁగా నవా
బాత సమానకోమలసుపాదమున న్నిను సత్కరించినన్
బూతనుబట్టకున్న, నిటఁబొల్చి యశోకమ! చారురూపశో
భాతులనాయకార్హుగునాదరమున్ వృధగాదెసీయెడన్.
మిత్రుఁడా! నేనుబోయి యవకాశముచేసికొని మాటాడఁ గోరుచున్నాను.

విదూ:—రమ్ము. నేనిప్పుడు వారిని భయపెట్టెదను.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

నిపు:—అమ్మా! అమ్మా! రాజగారు ప్రవేశించుచున్నారు.

ఇరా:—నేనిది మనస్సులో మొదటనే యాలోచించినాను.

విదూః—(చేరబోయి) అమ్మా! రాజగారెడుటనుండఁగా దేవిగారికి బిరియమయిన యాయశోకవృక్షమును ఎడమకాలితోఁ దన్నుట నీకుఁ దగునా?

ఇద్దఱుః—(యొట్టిపాటుతో) అయ్యో! రాజగారిక్కడనే యున్నారే!

విదూః—నకుఁ శావళికా! ఈమె తెలియక యవినయకార్యము చేయుచుండఁ దెలిసినదానవునీవు దాపుననుండి యెందుకు వారించి నావుకావు?

మాళః—(భయము కనబఱుచుచున్నది)

నిపుః—అమ్మా! మహానుభావుడైన యీగౌతముఁడేమి చేయుచున్నాఁడోచూడు.

ఇరాః—ఇట్లుగాకపోయిన మఱియెట్లీ బ్రాహ్మణాధముఁడు జీహ నము చేయఁగలుగును?

వకుః—అయ్యో! ఈమె దేవిగారి యాజ్ఞావ్రకారమేచేయు చున్నది ఈయతికృమమునం దీమె పరాధీచురాలు, రాజగారు క్షమిం తురుగాక! (అనితాను మ్రొక్కి మాళవికచేత మ్రొక్కించుచున్నది.)

రాజుః—అట్లయినవక్షమున నీయందుఁ దప్పిదములేదు. కళ్యాణీ! లెమ్ము. (అనిచేతితోఁ బట్టుకొని మాళవికను లేవదీయుచున్నాఁడు.)

విదూః—ఇది తగును. దేవిగారు మానసియురాలుగదా?

రాజుః—(నవ్వి)

క. జవ్వనిరో! కఠినంబగు

నివ్వసుధారుహము మొదల నిటుమోపుటచే

నొవ్వదె కిసలయకోమల

మివ్వమపదాంబుజాతి మివ్వదు నీకుకా?

మాళః—(లజ్జ నభీనయించుచున్నది.)

ఇరాః—(అసూయతో) ఓహో! భర్తగారు నవసీతకోమల హృదయులు గదా.

మాళ:—వకుళావళికా! తమనియోగమును నడిపితిమని దేవి గారికి నివేదింతమురమ్ము.

వకు:—సెలవుపుచ్చుకొనియెదనని రాజుగారికి విన్నవము చేయుము.

రాజు:—కళ్యాణీ! నీవు పోవచ్చును. సమయము దొరకినది గనుక ముందుగానీవిళ్ళడు నాప్రార్థనను వినుము.

వకు:—అవహితురాలవయి వినుము, దేవరవా రాసతిత్తురుగాక!

రాజు:—గీ. ఈవిధమున నె యింతిరో! యీశరీర

మల రొదవకుండఁ జిరకాలమందునుండి;

నీదుస్పర్శామృతంబున నెఱపుమిందు

సస్యమొల్లనినాకు దోహదమునిపుడు.

ఇరా:—(వేగముగా సమీపించి) ఈయన కవశ్యముగా దోహదము చేయుము, అశోకము పూలనుమాత్రమే యిచ్చునుగాని యీ యనపూవులను ఫలములనుగూడ నిచ్చును.

[అందఱును ఇగావతినిజూచి తత్తరపడుచున్నారు.]

రాజు:—(రహస్యముగా) మిత్రుడా! ఇప్పుడేమిగతి?

విదూ:—మఱియేమున్నది? పిక్కబలమే.

ఇరా:—మేలు! వకుళావళికా! మేలు! ఇప్పుడు నీవుమంచివనికీ బూనుకొన్నావు. మాళవికా! భర్తగారికోరికను సఫలము చేయుము.

ఇద్దఱు:—అమ్మా! శ్రమింపుము. రాజుగారిప్రణయవర్తిగ్రహమునకు మేమవరము? (అని వెడలిపోవుచున్నారు.)

ఇరా:—పురుషులను నమ్మఁగూడదు. నీమాయమాటలు సమ్మటచేతఁ బ్రియభార్యనయియుండి తిరస్కృతురాల నయిన నా కిట్టిదిదిహృదయశల్యమయినది. వేటకాని గీతముచేత ననుమానపడక యాకరింపఁబడిన లేడివలెనే నావినాశము నేను చెలిసికోలేకపోతిని.

విదూః—(రహస్యముగా) మిత్రుడా! ఏదోయి తరము నాలో చింపుము. నీకుఁ జెప్పవలసినదేమున్నది? నీటిసమీపమున దారిలేక పట్టుకడిన దొంగవలెనే యిప్పుడు సంధిచేసికొనుటయే కర్తవ్యమని తోచుచున్నది.

రాజుః—సుందరీ! నాకు మాళవికతోఁ గొంచెమయిననుబని లేదు నీవాలస్యము చేసినందున, వీఁతో నేను గొంచెము వినోదముగాఁ బ్రోద్దుపుచ్చుచున్నాను.

ఇరాః—మిమ్ము నమ్మఁగూడదు. భర్తగారికిటువంటి వినోదము దొరకినసంగతి నాకుఁ దెలిసినదికాదు. అట్లు తెలిసియుండినయెడల నేనీవిధముగా మీకు వినోదభంగమును జేసియుండను.

విదూః—ఇప్పుడు రాజుగారి దాక్షిణ్యము చెడఁగొట్టుకోకుము. సమీపమునఁ గనఁబడినప్పుడు రాణిగారి పరిచారికలతోడ సంభాషించుటకూడఁ దప్పగునా? నీవేచెప్పు.

ఇరాః—వారితోడి సంభాషణమేజరగనిమ్ము. నేను నామనస్సు నేలయాయాసపెట్టుకోవలెను? (అనిరోషముతో బయలుదేలుచున్నది.)

రాజుః—(వెంటడించి) ప్రాణేశ్వరీ! శాంతింపుము.

ఇరాః—(ఒడ్డాణమూడి కాలికిఁదగులుకొఁగఁగానడుచుచున్నది.)

రాజుః—సుందరీ! ప్రేమగలవారినినిరాదరించుటయుక్తిముకాదు.

ఇరాః—ఘోర్తా! నీవు నమ్మఁదగినవాడవుకావు.

రాజుః—గీ. 'ఘోర్త' యనుమాటతోన యోతోయజాక్షి!

యనుఁగునయిన నావయి కోప మాటఁజెల్లు;

కాళ్ళపయివ్రాలి నిన్ను మేఖలయు వేడఁ

జండి! కోపంబు విడువంగఁజాలవేమి?

ఇరాః—ఈచేడుమేఖలయు నిన్నే యనుసరించుచున్నది.

(అని మొలనూలుపుచ్చుకొని దానితో రాజును గొట్టఁబోవుచున్నది.)

రాజుః—మిత్రుడా! ఈ యిహావతి

గీ. కానునుండి యుపేక్షతోఁ గరముజాటు
పసిఁడి మొలనూలితోడ బాష్పములుకాట
నుగ్రురాలయి ననుఁ గొట్టచుద్యమించె
మొయిలు మెఱుముతో వింధ్యాద్రిమోఁచునట్లు.

ఇరా:—ఏమి? ఈనిధముగా నన్నుమరలఁ దిరస్కారము చేయు
చున్నావు? (అని మొలనూలితోడి చేయిఁబిసికొనుచున్నది.)

రాజు:—క. అపరాధి నయిననాపయి

నిపుడెత్తిందండ ముడిపెడేల? లతాంగీ!

యిప్పుడు విలాసము పెంచెయిఁ

గుపితత్వము దాసునందుఁ గూర్చెదవకటా.

ఇప్పుడు నీకోపము తగ్గిపుము. (అనిపాదములమీఁద బడుచున్నాఁడు)

ఇరా:—నీకు సంతోషకరమయిన దోషదము చేయుటకివి
మాళవిక పాదములుకావు (అని చేతికతోఁగూడఁ బోవుచున్నది.)

విదూ:—లెమ్ము నీవనుగ్రహింపఁబడినావు

రాజు:—(లేచి యిరావతినిగానక) ఓహోహా! నాప్రియురాలు
విడిచిపోయినదా?

విదూ:—మిత్రుఁడా! దైవవశముచేత నవినయుఁడైన నన్నీ
క్ష్ముడు విడిచిపోయినను దానికోపమింకను దీఱలేదు. అంగారరాశివలె
నీమె మరల రాకమునుపే మనము శీఘ్రముగాఁ బాఠిపోవుదమురమ్ము.

రాజు:—ఆహా! కామునివైషమ్యము!

గీ మనసు ప్రియురాలిపైఁ జిక్కికొనిన నేను
శేవగనయెంతు మొక్కినఁ జేకొనమియు;
కూర్మిగలదయ్య నామీఁదఁ గుపితయగుట
చేత నేను నిప్పుడుపేక్ష చేయవచ్చు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ధ తు ర్థాంక ము.

[అప్పుడు విగారగ్రస్తుడయి రాజును, ప్రతీహరియుఁ బ్రవేశించుచున్నాడు.]

రాజు:—(తనలో)

చ. చెవులనుబడ్డ కాంతపయిఁ జేరుచు వేగది నాటియాశచే,
నవలను రాగవల్లవము నందుచు దృష్టికిఁ గానిపించుటన్,
దవిలి శరంబు పూచినవిధంబనురం బులకాంకురాళిచే,
జవమున గామవృక్షము రసజ్ఞుని సన్ ఫలమొందఁజేయుతన్.

(ప్రకాశముగా) మిత్రుడా! గౌతమా!

ప్రతీ:—దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! గౌతముఁ
డిక్కడలేడు.

రాజు:—(తనలో) అయ్యో! అతఁడు మాళవిక వృత్తాంతమును
తెలిసికోవచ్చుటకయి నాచేతఁ బంపఁబడినాఁడుగదా!

[విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విదూ:—మీకు జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

రాజు:—జయసేనా! ధారణీదేవి యెక్కడనున్నదో కాలినొప్పి
పోవుట కెట్లు వినోద పెట్టఁబడుచున్నదో తెలిసికొనిరమ్ము.

ప్రతీ:—దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను. (అనిపోవుచున్నది)

రాజు:—గౌతమా! నీసఖురాలయిన యామెవృత్తాంతమేమి?

విదూ:—పిల్లిచేతఁ బట్టుపడిన గోకిలవృత్తాంతమువలె నున్నది.

రాజు:—(విషాదముతో) ఎందుచేత?

విదూ:—ఋన్నరాలయియున్న యామె కన్నుల నివ్వలొలుకు
దేవిచేతఁ బాతాళగృహమునఁ ద్రొయింపఁబడినది.

రాజు:—నన్నుఁ దారసించినందుకుఁ గాబోలును.

విదూ:—అవును.

రాజు:—ఈవిధముగాఁ శత్రువులెవరు దేవిగారికిఁ గోపము తెప్పించినారు?

విదూ:—దేవా! వినుము. కాలినొప్పిచేత బాధపడుచున్న దేవి గారి క్షేమవార్త యడుగుటకయి యిరావతి యక్కడకుఁబోయియుండిన దని పరివ్రాజిక నాతోఁజెప్పినది

రాజు:—అటుతరువాత?

విదూ:—మనప్రియవల్లభుఁడేల దర్శనమియ్యలేదని దేవియడిగినది. “మనప్రియవల్లభుఁడేమి? ప్రియవల్లభత్వము మనపరిజనముపాలయు నట్లు మీకింకను దెలియనేలేదా?” అని దానికామె యుత్తరమిచ్చినది.

రాజు:—అయ్యో! ఈయుపన్యాసమువలన మాళవికమీఁదనే యనుమానముపోయినదని చింతిల్లుచున్నాను.

విదూ:—అటుతరువాత దేవి నిర్బంధపెట్టి యామెవలన నీయవినయ మంతయుఁ దెలిసికొన్నది.

రాజు:—ఏమి దానిదీర్ఘరోషము! అటుపిమ్మట జరిగినదిచెప్పు.

విదూ:—మఱియేమున్నది? మాళవికయు వకుళావళికయుఁ గాళ్ళనంకెళ్ళతోఁ నాగకన్యకలవలె సూర్యకిరణములు చొరని పాతాళ గృహనివాసము ననుభవించుచుచున్నారు.

రాజు:—అయ్యో! పాపము!

గీ. మధురముగఁ గూయుపికమును మధుపసఖయుఁ

బెద్దగాలితోడి యకాలవృష్టిచేతఁ

గుసుమితంబగు కొమ్మూవిగున్న విడిచి

తొట్టచేరంగ వలసెఁగా తోడులేక.

మిత్రుఁడా! ఇక్కడ మనమేమైనఁ జేయుట కవకాశమున్నదా?

విదూ:—ఏమియవకాశమున్నది? నాముద్రయుంగరమును నీకు జూపినంగాని మాళవికను వకుళావళికను విడువవలదని దేవిగా రాచెఱ సాలకుఁ గావలిపెట్టిన మాధనికకు గట్టియత్తురువు చేసినారు.

రాజు:—(నిట్టూర్పువిడిచి విచారముతో) నిత్యుడా! ఇక్కడ జేయవలసినపనియేమి?

విదూ:—ఇప్పుడొక్క యుపాయమున్నది.

రాజు:—అదియేమి?

విదూ:—(అన్నివైపులనుజూచి) మరకుఁ గనబడక యెవ్వ రయినను విందురు నీచెవిలోఁ జెప్పెదను. (సమీపించి చెవిలోఁ జెప్పి) ఈలాగుననే చేయవలెను.

రాజు:—(హర్షముతో) ఈయుపాయము చక్కఁగాయున్నది, కార్యసిద్ధికొఱకు దీనిని బ్రయోగింపవలెను.

[ప్రతీహరి ప్రవేశించుచున్నది.]

ప్రతీ:—దేవా! రక్తచందనజలముతోఁ గలిపిన మంచిగంధ మును గాలికిఁ జేతులతోఁ బరిజనులు పట్టించుచుండగా మంచుగాలి వచ్చెడిచోటఁబరుండి దేవిగారుపరివ్రాజక చెప్పుకథలువినుచుఁ బ్రొద్దు పుచ్చుచున్నారు.

రాజు:—అట్లయినయెడల మనముపోయి చూచుటకిది మంచి సమయము.

విదూ:—మీరు వేంచేయుడు. నేనును దేవిగారిని నిక్షమాస్త్రములతోఁ జూడఁ గూడదు. గనుక నేదయిన సమకూర్పుకొని వచ్చెదను.

రాజు:—ఇది యంతయు జయసేనకుఁజెప్పినుభవించుము.

విదూ:—అలాగే (చెవిలోఁజెప్పి) యీలాగునఁ జేయవలెను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

రాజు:—జయసేనా! గాలిలో వేయబడిన దేవియొక్క శయనమునకు దారి చూపుము.

ప్రతీ:—దేవా! ఇటుయిటు.

[అప్పుడు సాన్యుమిఁడ ధాతుజీవీయు పరివ్రాజకయు యుక్తపరివారమును
బ్రేవేళించుచున్నారు.]

దేవి:—అమ్మా! కథ బహురఘణీయును గానున్నది. ఆపయిని—

వరి:—(చూపునిగిడించి) ఆపయిని దరువాతఁ జెప్పెదను.

ప్రభువులైనవిడితాపురాధీశ్వరులు వచ్చుచున్నారు.

దేవి:—ఆహా! భర్త గారా? (అని లేవబోవుచున్నది.)

రాజు:—లేవబోకు. ఉపచారగౌరవమింతతోఁ జాలును,

గీ. అందియలఁ బాయుటకునోర్వ కందమెడలి

పసిఁడి పీఠముపై మోపబడినయట్టి

నీదుకాల్నొవ్వఁగాఁజేసి నాదుమదికి

బాధకలిగింపఁ బోలదోభవ్యవాణి .

దేవి:—ప్రాణేశ్వరా! జయము జయము.

వరి:—దేవర వారికి విజయమగుఁగాక!

రాజు:—(కరివ్రాజకకు నమస్కరించికూరుచుండి) దేవీ! నొప్పి
సహింపఁదగి యున్నవా?

ధార:—కొంతగుణముగానున్నది.

[అప్పుడు బొట్టనవ్రేలు జన్నిదముతోఁ గట్టుకొని తొట్రుపాటుతో
విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విదూ:—రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు. నన్నుఁ బాము కఠించినది.

(అందఱును విషాదము నొందుచున్నారు.)

రాజు:—అయ్యో! నీవెక్కడఁ దిరిగినావు?

విదూ:—దేవిగారిదర్శనముచేయవలెనని యాచారముచొప్పున
బుష్పముల నిమిత్తము నేనుద్యానవనమునకుఁ బోయినాను.

ధార:—అయ్యో! పాపము! నేనేయీబ్రాహ్మణుని ప్రాణ
సంశయమునకు హేతుభూతురాల నయినాను.

విదూ:—అట్లుపోయి పుష్పమునిమిత్తమయి కుడి చేయియశోక
వృక్షముమీఁదికిఁ జూచునప్పటికి, మృత్యుదేవత సర్పరూపమున

దొడ్డిలోనుండి వెడలివచ్చికాటువేసినది. ఇవిగో నావేలిమీఁద
రెండుకాట్లును జూడుఁడు. (అని చూపుచున్నాఁడు.)

పరి:—గీ. పాముకఱిచినవారల బ్రతుకునకును
గఱిచినట్టి యంగంబును నలుకుటొండెఁ
గాల్పుటొండెను రక్తంబు గంటునుండి
తీయుటొండెను శీఘ్రంబు చేయవలయు.

ఇప్పుడు విషవైద్యులు తమపనిచేయవలెను.

రాజు:—జయసేనా! ధ్రువసిద్ధిని పెట్టనే పిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతి:—దేవర వారియాజ్ఞాప్రకారముచేసెదను.

(అని పోవుచున్నది.)

విదూ:—అయ్యో! నేను బాపపుచావుచచ్చుచున్నాను.

రాజు:—భయపడఁబోకు. ఏకానొకప్పుడు పాముకాటుకు
విషముండదు.

విదూ:—నేనెట్లు భయపడకుండఁగలను? నాసర్వావయవము
లును దిమ్మిరెక్కుచున్నవి (అని విహోద్రేకమును జూపుచున్నాఁడు)

ధార:—అయ్యో! అయ్యో! ఇతఁడు విషవికారముచేత వడఁకు
చున్నాఁడు. పట్టుకొనుఁడు

పరి:—(తొట్ట)పాటుతో పట్టుకొనుచున్నది.)

విదూ:—(రాజునుజూచి) నీకు నేను బాల్యమునుండియుఁ
చీర్యమిత్తుఁడనుగా నున్నాను. ఇప్పటివేళను మార్పక పుత్ర
హీనురాలయ్యెడు మాతల్లియోగ క్షేమములకు భారమువహింపుము.

రాజు:—బెదరఁబోకు. ఇప్పుడే వైద్యుఁడు చికిత్సచేసి నిన్ను
బాగుచేయును. స్థిరచిత్తుఁడవుకమ్ము.

జయ:—(ప్రవేశించి) ఓమహారాజా! ధ్రువసిద్ధి దేవరవారి
యాజ్ఞనువిని గౌరముని నక్కడకే వంపవలయునని నీన్నభము చేయు
చున్నాఁడు.

రాజు:—అట్లయినఁ గంచుకి సహాయముతో నీతనిని ధ్రువసిద్ధి
యొద్దకుఁ తీర్పుము.

జయ:—అలాగే.

విదూ:—(దేవివంకఁ జూచి) అమ్మా ! నేను జీవించినన
జీవించకపోయినను రాజుగారి సేవకుఁడనగుటచేత మీవిషయమున
జేసిన యవరాధమును తమింపవలెను.

ధార:—నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు కమ్ము.

(విదూషకుఁడును ప్రతీహరియు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రాజు:—ఋక్షుఁడై యున్న యితఁడు స్వభావముచేతనే పిటి
వాఁడు. ధ్రువసిద్ధి సార్థక నామము కలవాడయినను గుదురునఁ
యెంచకున్నాఁడు.

జయ:—(ప్రవేశించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగు
గాక! సీతీకుండలో వేసి చికిత్సచేయుటకయి సర్పముద్రగల యుంగ?
మెక్కిడనైనను వెదకి సంపాదించవలెనని ధ్రువసిద్ధియేలినవారితో
మనవిచేయుమన్నాఁడు.

ధార:—సర్పముద్రగల యుంగర మిక్కడనే యున్నది
ఇదిగో దీనిని బనితీసినతరువాత మరలఁదెచ్చి నాచేతికిమ్ము.

(అని జయసేన కిచ్చుచున్నది)

రాజు:—జయసేనా! పనితాఁగానే శీఘ్రముగాఁ దీసికొనిరమ్ము

జయ:—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లుచేసెదను(అని వెడలిపోవుచున్నది)

పరి:—గొతమునికి విషముదిగినదని నామనస్సునకుఁ బొడి
కట్టుచున్నది.

రాజు:—అట్లే జరగునుగాక!

జయ:—(ప్రవేశించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగు
గాక! గొతమునికి విషవేగముతగ్గినది. అతఁడు ముహూర్తకాలమునో
మరల నెప్పుటివాడయినాఁడు.

ధార:—భాగ్యవశముచేత నేనునిందనుండి విముక్తురాలనై నాను.

జయ:—అలోచింపవలసిన రాజకార్యము లనేకములున్నవి గనుక దర్శన మనుగ్రహింపఁ గోరుచున్నానని మంత్రియయిన వాహ తకుఁడు దేవరవారితో విన్నపము చేయుచున్నాఁడు.

ధార:—దేవరవారు కార్యపర్యాయలోచనము కొఱకు విజయం చేయవలెను.

రాజు:—దేవీ! ఈప్రదేశమున నెండసోకుచున్నది. ఈబాధకు శీతలోపచారము ప్రశస్తము. కాబట్టి నీపాన్పును మఱియుకచోట వేయించుకొమ్ము.

ధార:—ఓపరిచారికలారా! మీరుభర్తగారు సెలవిచ్చినప్రకారము చేయుఁడు.

పరిచారికలు:—మంచిది.(అనిఆవ్రకారముగా చేయుచున్నారు)

[ధారుణీజేనియు, పరివ్రాజికయు, పరివారమును, పోవుచున్నారు]

రాజు:—జయసేనా! గూఢమార్గమునఁ బ్రేమదవనమునకుఁ దీసికొనిపోమ్ము.

జయ:—దేవా! ఇటురండు.

రాజు:—జయసేనా! గౌతముఁడు తనయభీష్టమును నెరవేర్చినాఁడుగదా?

జయ:—నిస్సందేహముగా.

రాజు:—క. ఇష్టావాప్తికిఁ గడు ను

తృప్త్యం బీక్రియ యటంచు నెఱిగియుఁ గవ్వం

బిష్టారసిదియంచును

స్పృష్టముగా మనసు జంకువడియెడునాకున్.

[విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విదూ:—మీకు జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! దేవరవారి మంగళకార్యములు సిద్ధిపొందినవి.

రాజు:—జయసేనా! నీవుకూడ నీవనికిఁబొమ్ము.

జయ:—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అనిపోవుచున్నది)

రాజు:—గౌతమా! ఇప్పుడు తుంగురాలయిన మాధవిఁ
కొంచమయిన ననుమానపడలేదా?

విదూ:—దేవిగారి ముద్రయుంగరమునుజూచి యెట్లనుమా
వడును?

రాజు:—నేనుంగరమునుగూర్చి మాటాడలేదు. దేవి యేపే
తువుచేత వీరినిద్దరిని విడిపించినది, తనపరిజనమును మాని నిన్నేలవల
నది, అని యదియడిగియుండవలెను.

విదూ:—నన్నది యీప్రశ్నలడిగినది. నేను మందుడనయినన
వెంటనే సమయోచితమయిన ప్రత్యుత్తరములిచ్చినాను.

రాజు:—ఏమని?

విదూ:—జ్యోతిష్కులు రాజుగారి నక్షత్రమునకుఁ గూర్చి
గ్రహబాధ గలిగినదనియు, అందుచేత నవశ్యముగాఁ జెఱలోనున్న
వారినందరిని విడిచి పెట్టింపవలయు ననియు, రాజుగారితో విన్నపము
చేసిరని నేను జెప్పితిని.

రాజు:—(హాషముతో) అటుతరువాత.

విదూ:—ఆసంగతివిని దేవి యిరావతి మనస్సునకు నొప్పి
కలుగకుండుటకై “రాజుగారే విడిపింపుమన్నా” రని నన్నుఁబంపి
దని చెప్పినాను. అయియుండవచ్చు, నని యందుమీఁద మాధవి
కార్యసాఫల్యము చేసినది.

రాజు:—(విదూషకునిగౌరవించుకొని) మిత్రుడా! నాయెడ
నీకుఁ బ్రేమయున్నదికదా?

గీ. బుద్ధిగుణముననే మిత్రములకునిలన్
గార్యదర్శనమిప్పుడుఁ గాదుసుమ్ము

స్నేహమునఁ గూడలభియించి నెగఁడుజూపె

కార్యసిద్ధికి సూక్ష్మమార్గంబు సఖుఁడ.

విదూః—మీరు త్వరపడవలెను. సఖిసహితురాలయిన మాళవికను సముద్ర గృహమునందుంచి మీనిమిత్తమయి యెదురుగా వచ్చినాను.

రాజుః—నేనామెను గౌరవించెదను. నీవుముందుపడువు.

విదూః—దేవా! రండి రండి. (అని కొంచెమునడిచి) ఇదిగో సముద్రగృహము.

రాజుః—(భయముతో) మిత్రుఁడా! అదిగో చేతులతోఁ బూవులుకొయుచు నీయిష్టురాలయిన యిరావతిపరిచారిక చంద్రిక మన వైపున కేవచ్చుచున్నది. ఇప్పుడదిపోయినదాఁక మనమిగోడచాటున దాఁగుకొందము.

విదూః—ఓహో! చోరులకును జారులకును చంద్రిక సరిపడదు గదా? (ఇద్దఱును చెప్పినట్లు చేయుచున్నారు.)

రాజుః—మిత్రుఁడా! నీచెలి నానిమిత్తమయి యెదురుచూచుచుండును. ఈగవాక్షమును జేరి యామెను జాతమురమ్ము

విదూః—అలాగే.

(ఉభయులును నిలుచుండి చూచుచున్నారు.)

[అప్పుడు మాళవికయు వకుళావళికయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

వకుః—సఖి! భర్తగారికి మ్రొక్కుము.

మాళః—ఓభర్తా! నీకు నమస్కారము.

రాజుః—వకుళావళిక నాప్రతిరూపమును నిర్దేశించివలుకుచున్నదని శంకించెదను.

మాళః—(హావనముతో ద్వారమువంకఁజూచి) సఖి! నన్ను మోసపుచ్చుచున్నావా? (అని విషాదము చూపుచున్నది.)

రాజుః—ఆమె హావనవిషాదములకు నేను బ్రీతుఁడనయినాను.

గీ. సూర్యఁడుదయించుచోఁ గుంకుచో గరంబు

జలజము వికాస సంకోచములను దాను

బూనునట్లుగ నీపద్మముఖ ముఖంబు

క్షణములోపల లెం డవస్థలనుదాల్చె.

వకుః—అడుగోభర్త చిత్రపటమునం దున్నాడు.

ఇద్దఱుః—(మొక్కి) దేవా! మేలు కలుగుఁగాక! మేలు కలుగుఁగాక!

మాళః—సఖీ! అప్పుడు తొందరలో నిలుచుండి చూచుటచేత రాజుగారి రూపమునందు నాకాశ యెట్లు తీటలేదో, అట్లేయిప్పుడు రాజుగారిరూపము తృప్తికరముగా నుండలేదనియే నేను భావించెదను.

విదూః—వినుచున్నావా? నీవు కనబడునట్లుగాఁ జిత్రపట మునం దుండలేదని యీమె తలఁచుచున్నది. పెట్టెయందలి రత్నరాసి వలెనే యిప్పుడు నీవు యశావన గర్వమువహించుట వ్యర్థమగుచున్నది.

రాజుః—మిత్రుఁడా! కుతూహలము గలవారయినను స్త్రీలు సహజముగా సిగ్గు గలవారుగానుందురు. చూడు—

చ. తరుణులు వేడ్కతోఁ బ్రథమదర్శన కాలమునందుఁ దద్దయున్
బురుషులరూపముల్ నయనముల్ తనియంగను జూడఁగోరియున్
ధరఁ దరళాయతాక్షులు మనఃప్రియులం దిలకించు కట్టునం
గరమునువిప్పి కన్గొనరుగా కనుదమ్ములనిండ నెప్పుడున్.

మాళః—సఖీ! మొగము హరికృతుఁ ద్రిప్పుకొని భర్తగారిచేఁ బ్రేమగలచూపులతోఁ జూడబడుచున్నయామె యెవరు?

వకుః—పార్శ్వమునందున్న యిరావతికదా యామె?

మాళః—సఖీ! వట్టపుదేవుల నిందఱినివిడిచిపెట్టి యొక్క యీమెవంకనే తెప్పవాల్పక చూచుచుండుటచూడఁగా నాకు రాజు గారు దాక్షిణ్యములేనివారుగాఁ గనబడుచున్నారు.

వకు:—(తనలో) చిరప్రపటములోనున్న రాజును నిజమయిన వానినిగా భావించుకొని యీమెయనూయను గడబలుచుచున్నది. కానిమ్ము. నేనుగీనిచేఁ గొంచెముసేపు విసోదించెదను. (ప్రకాశముగా) సఖి! భర్తగారికిమె యత్యంతప్రియురాలి.

మాళ:—అట్లయిన నేనిప్పుడు నాహృదయము నేలయాయాస పెట్టుకోవలెను? (అని అనూయతోఁ దిరుగుచున్నది.)

రాజు:—మిత్రుడా! చూడు చూడు.

చ. బొమముడిచేత బొట్టుచేడ మోవియు నించుక సంచలింపఁగా
రమణి యనూయతో మరలి పక్కకువంగెడు పెంపు వొల్పెడు
నగ్గిమణుడు తప్పుచేత నిటు నాయకి కోపముచూప జెల్లునం
చమర గురుండు నేర్పులలితాభినయంబును బట్టునట్టుగన్.

విదూ:—ఇప్పుడు నీవామె ననుచయించుటకు సిద్ధముగా నుండుము.

మాళ:—ఇక్కడ బూజ్యుడయిన గౌతముడు కూడ నీమెను సేవించుచున్నాడే. (అనిమరల మరియొకవంకకు మరలబోవుచున్నది)

వకు:—(మాళవికను నివారించి) మరలవలదు. నీవిప్పుడు కుపితురాలనై యున్నావు.

మాళ:—నీవు నన్ను దీర్ఘక్రోధము కలదానినిగాఁ దలఁచెడు పక్షమున నాకోపము నిప్పుడే విడిచెదను.

రాజు:—(సమీపమునకుఁబోయి)

గీ అతివ! కృత్యక్షదాసుడనగుచు నీకు.

నే ననన్యసాధారణవృత్తి నుండఁ

జిత్రిగతుడనై యున్న నాచేష్టఁజూచి

యిప్పుడుకోపంబు వహించెదేల నీవు.

వకు:—దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

మాళ:—(తనలో) చిత్రకటములోనున్న భర్తగారియెడల నేనేల యసూయకడితిని?

(సిగ్గుతోఁదలవంచుకొని చేతులు జోడించుచున్నది)

రాజ:—(కామచాంచల్యమును గనఁబఱచుచున్నాఁడు)

విదూ:—నీ పుష్పేక్షాపరునివలెఁ గనఁబడుచున్నావేమి?

రాజ:—నీసఖురాలియొక్క యవిశ్వసనీయతవలన.

విదూ:—నీకీమెయెడ నవిశ్వాస మేలగలిగినది?

రాజ:—

చ. నయనపథంబుఁజేరియు తుణంబున నివృఢదృశ్యగూఢాను, నీ
ప్రియసఖచేతికిఁ దగ లభించియుఁ జిక్కక వేగఁబాటు, నే
రయమునఁ గామపీడ విటుగ్రాఁగ సమాగమమాయచేత, నో
ప్రియుఁడ! మదీయచి త్తమెటువేగమయీమెనువిశ్వసించెడున్?

వకు:—సఖీ! రాజగారు పలుమాట మోసపోయినారు. కాఁ
బట్టి నీవిప్పుడు విశ్వసనీయురాలవు కమ్ము.

మాళ:—మందభాగ్యురాలయిన నాకు రాజగారిపొందు
స్వక్ష్మములో సహితము దుర్లభమాయెను.

వకు:—గాజా! ఈమెకు తగమిమ్ము.

రాజ:—గీ. ఉత్తరంబియ్యనేల? కామోజ్వలాగ్ని
సాక్షిగా నన్నెయిపుడు నీసఖికి నేను
సర్పణము చేసికొనెద రహస్యముగను
సేవ్యుడనుగాను నేనింక సేవకుండ.

వకు:—నేననుగ్రహింపఁ బడినదాననయినాను.

విదూ:—(కొంచెమునడిచి తొట్ట్రపాటుతో) వకుభావలిక్తా
లేడి యశోకకల్లవములను దాటబోవుచున్నది. దానిని దోలివత్తము
రమ్ము.

వకు:—మంచిది.

(అని బయలుదేలుచున్నది)

రాజు:—ఆవిధముగానే మీరు మమ్ముసహితము రక్షింప వలయును.

విదూ:—గౌతముఁడు మిమ్ముసహితము కాచుచుండును.

వకు:—(రహస్యముగా) అయ్యా! గౌతమా! నేను గనఁబడక దాగియుండెదను. నీవు ద్వారరక్షకుఁడవుకమ్ము.

విదూ:—మంచిది.

వకు:—(నిష్క్రమించుచున్నది)

విదూ:—ఇంతలోపల నేసిస్సటిక శిలావేదికమీఁద బరుండెదను. ఓహూ! ఈశిలావిశేష మెంతసుఖస్పర్శనిచ్చుచున్నది.

(అని కూరుచుండి నిద్రపోవుచున్నాఁడు)

మాళ:—(భయముచేత వడఁకుచున్నది)

రాజు:—గీ. భయమువిడుపుము ననుఁగూడ, భాసురాంగి!

తడవునీవయిఁ బ్రణయంబుతగిలియుండి

నేను సహకారతను నిందు బూనినాఁడ;

నల్లుకొను మాధవీలత వగుచువీవు.

మాళ:—దేవిగారివలని భీతిచేత నాకుఁ బ్రయమైన వనినై నను జేసికొనజాలకున్నాను.

రాజు:—నీవు భయపడవలసినవని లేదు.

మాళ:—నన్నుభయపడవలదని యుపదేశించెడు భర్తగారి దైర్యమును వెనుక నే నిరావతియెదుటఁ జూచియున్నాను.

రాజు:—గీ. కీరవాణిరో! వినుము దాక్షిణ్యమెపుడు

క్షీతిని నాయకులకుఁ గులవ్రతముసుమ్మి;

యట్టులయ్యు, నాప్రాణంబులాయతాక్షి

నిన్నెయాశించుకొని నిల్పియున్న విపుడు.

కాబట్టి చిరానురక్తుఁడనయియున్న నన్నుగ్రహియింపవలెను. (అని కాగిలించుకొనఁబోవుచున్నాఁడు.)

మాళ:—(తప్పించుకొనుచున్నది.)

రాజు:—(తనలో) కొత్త కామినుల మదన విషయమయిన
యవస్థ మిక్కిలి రమణీయముగా నుండునుగదా?

మ. రశన బంధము విప్పువేళ్ళకునుకార్పొ జేయకంపించు, ర
మృశయంబుల్ చనుకెప్పుట బలిమిమై నాశ్లేషముం జేయబో
భృశము న్నొద్దిడబోవఁ గన్నులకుకందిప్పు న్ముఖంబోరగా
వశమయ్యె న్సుఖ మిచ్చు కెక్కుడుగ నీవ్యాజంబుచే నైననుక.

[అప్పుడిరావతియు నిపుణికయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

ఇరా:—ఓసీ! నిపుణికా! ననుద్రగృహముయొక్క తలవాకిట
గౌతముఁడు కనబడినాడని చంద్రికినితో నిజముగా చెప్పినదా?

నిపు:—చెప్పకపోయినయెడల అమ్మగారితో నేనేల విన్నకము
చేయుదును.

ఇరా:—అట్లయినచో, బ్రాణసంశయమునుండి విమక్తుఁడయిన
భర్తగారి స్త్రీయమిత్తుని డేనువార్త యడుగుటకును మనమక్క
డకుఁ బోదము.

నిపు:—మీమాటవలన మతియేదో పనికికూడనని తోచు
చున్నది.

ఇరా:—అవును. చిత్రపటమునందున్న భర్తగారిని బ్రసనున్నిగో
జేసికొనుటకును.

నిపు:—నీవు కేవల భర్తగారినే యేలబ్రసన్నుని జేసికొనరాదు?

ఇరా:—ముద్దరాలా! మనస్సుమరియొకిరిమిఁదికి బాటియున్న
భర్తగారుచిత్రపటమునఁ దెల్లువ్నారో యట్లేయున్నారు నాప్రయత్న
మంతయు నుపచారమతిక్రమించి వచ్చిన నాలోపమును బాపుకొనుట
కొఱకే.

నిపు:—అమ్మా! ఇటు. ఇటు. (ఇద్దఱును నడుచుచున్నారు)

[ఒకచేటిక ప్రవేశించుచున్నది.]

చేటి:—అమ్మా! నీకు శుభమగుగాక! “ఇది మనకు మత్సర మునకుఁ గాలముకాదు. నీయెడఁగల గౌరవమాను గనఁబఱుచుకొనుట కొఱకే నేనిప్పుడు సశీసహితముగా మాళవికకు సంక్లిష్టవేయించుచు న్నాను. వారిని విడిపించి భర్తగారికిఁ బ్రియుఁడేయుటకు నీవనుమ తించినయెడల, ఆప్రకారముగాఁ జేసెదను. నీయిష్టమేమోనాకుఁజెప్పి పంపుము.” అని దేవిగారు నీతోఁ జెప్పుచున్నారు.

ఇరా:—నాగరికా! “దేవిగారి నీప్రకారము జేయుమని నియో గించుటకు నేనెంతటిదానను? పరిజనులకు శిక్షించుటచేత దేవిగారు నాయందు గొప్ప యనుగ్రహము చూపినారు. నేనుమాత్రమేవరి యనుగ్రహమువలనవర్ధిల్లినదానను?” అని దేవిగారికి విన్నపముచేయుము.

చేటి:—అలాగే. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

నిపు:—(కొంచెమునడిచిచూచి) అడుగో గౌతముఁడు సముద్ర గృహద్వారమునం దంగడిలోని యాబోతువలెనే కూరుచుండి నిద్ర పోవుచున్నాఁడు.

ఇరా:—ఇతనికి దిన్నఁగాఁ గుదురలేదాయేమి? ఇంకను విష వికారమున్నవానివలెనే కనఁబడుచున్నాఁడు.

నిపు:—మౌఖవర్ణము ప్రసన్నమయియే కనఁబడుచున్నది. అది గాక ధ్రువసిద్ధిచికిత్సచేసినాఁడు అందుచేత మనమితని కొకకీడు కలుగు నని శంకింపవలసిన పనిలేదు.

విదూ:—(పలవరించుచున్నాఁడు) అమ్మా! మాళవికా!

నిపు:—అమ్మా! విన్నావా! ఈతఁ డెవరికాపుఁడు? ఈకృత ఘ్నుఁడు కేవలకుక్షింభరణ పరాయణుఁడు. ఎల్లప్పుడును మనవద్ద స్వస్థివచనమోదకములచేతఁ గడుపునింపుకొనుచు, ఇప్పుడు మాళవిక యని పలవరించుచున్నాఁడు.

విదూ:—మాళవికా! ఇరావతిని మించినదానవుకమ్ము.

నిపు:—ఏమి! ఈక్రిలావమా? పామన్న భయపడెడి యీ బాహ్మణాధమునిఁ బామువలె వంకరగానున్న యీ కఱ్ఱతో స్థాభముచాటున దాఁగియుండి భయపెట్టెదను.

ఇరా:—ఈకృతఘ్నుఁడు పాముకఱువవలసినవాఁడే.

నిపు:—(విదూషకునిమీఁద దండకాష్టమును బడవేయుచున్నది)

విదూ:—(ఉలికిపడి లేచి) అయ్యో! మిత్రుఁడా! నామీఁదఁ బాముకడది.

రాజు:—(తొందరపడివచ్చి) భయపడకు భయపడకు.

మాళ:—(వెనుకనుంచి) భర్తా! పామనుచున్నాఁడు. సాహసముచేసిపోవలదు.

ఇరా:—అవురా! భర్త కూడ నీలాగుననే వచ్చుచున్నాఁడు.

విదూ:—(పెద్దపెట్టువనవ్వి) ఇదియు దండకాష్టమేనా? నేనప్పుడు మొగలిముండలతో గీచుకొని పాముకఱచినదని బొంకినదానికి ఫలమే యిప్పుడు కలిగినదనుకొన్నాను.

[అప్పుడు తెర వెనుకనుండి వకుళావళిక ప్రవేశించుచున్నది.]

వకు:—భర్త గారు రావలదు. ఇక్కడ సర్పమువలెనే కుటిలవర్తనముకలిగి యేదో కనబడుచున్నది.

ఇరా:—(వేగముగా రాజుగారివద్దకునడిచి) దంపతులయొక్క దినానంకేతము నిర్విఘ్నముగా నెరవేరినదా?

[ఇరావతినిజూచి యందఱును భ్రాంతులగుచున్నారు.]

రాజు:—ప్రియురాలా! ఈయువచార మపూర్వమయినదికదా?

ఇరా:—వకుళావళికా! భతఁగారి దూతికవయిన నీప్రతిజ్ఞ యిప్పుడు సంపూర్ణమయినదా?

వకు:—అమ్మా! శాంతింపుము. నేనేమిచేసితినో రాజుగారి నడుగవచ్చును. కప్పలు కూయునని దేవుఁడు భూమిమీఁద పవకము కురిపింపకుండునా?

విదూః—నీవీలాగునఁ జేయబోకు. పాదములమీఁదఁ బడి నను నీవతిక్రమించి పోయినసంగతి దర్శనమాత్రముచేతనే యాయన ముఱచిపోయినాఁడు. నీవిప్పుడయినను బ్రీపాదమును జూపకున్నావు.

రాజుః—ఈవ్రీకారము నిష్కారణముగాఁ గోపబడుటనీకుఁ తగదు.

గీ. నిర్నిమిత్తంబ తుణమేని నీచూఱుంబు
పడఁతి, యెప్పుడు మును కోపపాత్రమయ్యె?
వర్వమునఁ గాక చంద్రబింబంబు రాహు
కలుష మెట్లానొకో రాత్రి తెలుపుమీవు

ఇరాః—నిష్కారణముగానని భతకారు చక్కఁగా నెలవిచ్చి నారు! నాభాగ్యమన్యుల పాలయినప్పుడు నేనుమరలఁ గోపబడిన వక్షమున నేనే హస్తాస్పృశురాల నగుచునుగదా?

రాజుః—నీవస్యవిధముగాఁ గల్పించుకొనుచున్నావు. నాకు నిజముగానేకోపమునకు హేతువు కనఁబడకున్నది. ఎట్లన—

గీ. వండుగుదినంబులందునఁ బరిజనంబు
తప్పుగల్గియుఁ జెఱునుండఁ దగదటంచు
వీరినేవిడిపింప; నన్ జేర్చిమొక్క
వీరువచ్చి రింతియకాని వేఱులేదు.

ఇరాః—నిపుణికా! నీవుపోయి మీఁకత్త పాతము కనిపెట్టెతినిని దేవిగారితో విన్నవింపుము.

నిపుః—అలాగే. (అని పోవుచున్నది.)

విదూః—(తనలో) అనర్థము సంభవించినది. బంధమునుండి తప్పించుకొన్న యింటిపావురము పిల్లి కంటఁబడినదిగదా?

నిపుః—(మరలఁబ్రేరేపించి) అమ్మా! దైవికముగా నాకిప్పుడు మాధవిక కనఁబడి దీనికి హేతువిదియని చెప్పినది.

(అని చెవిలోఁ జెప్పుచున్నది)

ఇరా:—(తనలో) నాకంతయు బోధపడినది. ఇదియంతయు నీతుచ్ఛబ్రాహ్మణుడు పన్నిన కన్నుగడ (విదూషకునిజూచి బిగ్గరగా) యివ్వడిది. యీకామతంత్ర మంత్రీగారు ప్రయోగించిననీతి.

విదూ:—అమ్మా! నేను నీతియందొక యక్షరమయినను బదివి యుండిన యెడల, యిట్లురాజుగారి నాశ్రయించుకొని తిరుగుదునా?

రాజు:—(రహస్యముగా) అక్కటా! నేనిప్పు డీచిక్కులనుండి యెట్లువిముక్తి నొందుదును?

[వేగముగా జయసేన ప్రవేశించుచున్నది.]

జయ:—దేవా! మీకొమార్తెవసులక్ష్మి బాతినిమిత్రమయి వరుగెత్తుచు, వండు కోరివచ్చి బెదరింపఁగా మిక్కిలి జడిసికొన్నది. ఆమెను దేవిగారు తమ యెడిలోఁ బెట్టుకొని కూరుచున్నను గొంచ మయినను జ్ఞప్తిరాక పెద్దగాలిలోఁ గదులుచున్నచిగురాకువలె పడఁచుచున్నది.

రాజు:—అయ్యో! అయ్యో! పసిపిల్ల లెంతపిరికివారు!

ఇరా:—(వొట్ట)పాటుతో) ఆచిన్నబాని నోదార్చుటకయి భర్తగారు వేగిరము విజయంచేయవలెను. ఆమెకు సంతానజనిత మయిన వికారము వృద్ధిపొందకుండ వారింపవలెను.

రాజు:—నేనుబోయి జ్ఞప్తివచ్చునట్లుచేసెదను.

(అని వేగముగాబోవుచున్నాడు)

విదూ:—మేలు! ఓరిపింగళవానరా! మేలు! నీవుస్వపక్షము వారిని రక్షించినావు.

[రాజును, విదూషకుఁడును, ఇరావతియు, నిపుణికయు, నిష్క్రమించుచున్నారు.]

మాళ:—దేవిని దలఁచుకొని నాహృదయము కంప మొందుచున్నది. నాకిప్పుడేరు సుప్రాప్తము కానున్నదో తెలియకున్నాను.

(తెరలో) ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! దోహదముచేసి యయిదా రాత్రిలయినను గడువకమునుపే శాంచనాశోకము మొగ్గలతో నిండి పోయినది. ఈసంగతి దేవిగారికి నివేదించెదను.

ఇద్దఱు:—(వినిసంతోషించుచున్నారు)

వకు:—సఖీ! ఊటటపొందుము. దేవి తానుజేసినప్రతిజ్ఞతప్పదు.

మాళ:—అట్లయిన మన ముద్యానవనపాలికల వెనుకనే పోవుదము.

వకు:—అలాగేచేయుదము.

(అంగణము నిష్క్రమించుచున్నారు)

పంచమాంకము.

[అప్పుడు దుద్యానవనపాలకురాలు ప్రవేశించుచున్నది.]

ఉద్యా:—నేను గౌరవపూర్వకముగాఁ గాంచనాశోకముచుట్టు ను గోడయరంగును వేసినాను. నాకు నియోగించిన యీపనిని జేసితి నని దేవిగారికి నివేదించెదను. ఇక విధి మాళవికయంగు దయచూప వచ్చును. ఆప్రకారముగాఁ గుప్తితురాలయియున్నదేవి యిప్పుడిసంతోషకరమయిన యశోకదోహదవృత్తాంతముచేతఁ బ్రసన్నురాలగును. దేవి యిప్పుడెక్కడనుండియుండును? ఆహా! అదిగో దేవిగారి పరిచారకుఁడయిన కుబ్జువొకఁడు చతుశ్శాలనుండి వచ్చుచున్నాఁడు. అతని నడిగెదను.

[అప్పుడు చేతియందుఁ బట్టె పట్టుకొని కుబ్జుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

(మందుకు నడిచి) సారసా! ఎక్కడకుఁబోవుచున్నావు?

సార:—మధుకరికా! విద్వాంసులయిన బ్రాహ్మణుల కియ్యవలసిన నెలదినముల నిత్యదక్షిణను పూజ్యుడయిన పురోహితునిచేతి కిచ్చి నచ్చుటకయి పోవుచున్నాను.

మధు:—అది యెందునిమిత్రము?

సార:—రాజుగారి కుమారుడు యజ్ఞశ్వమును రక్షించుటకై సేనాపతిచేత నియోగింపఁ బడినాడని వినినప్పుడినుండియు, యాయు ర్వృద్ధికొఱ కిష్టశతసువర్ణపరిమాణధనము దక్షిణగానిచ్చుటకు దేవి గారు వ్రతిజ్ఞ చేసినారు.

మధు:—ఇప్పుడు దేవి యెక్కడనున్నది?

సార:—మంగళగృహమునందుఁ బీఠముమీఁదఁ గూరుచుండి విదర్భదేశమునుండి తనతమ్ముడయిన వీరసేనుడు వంపిన కమ్మను లిపి తారులచేతఁ జదివించి వినుచున్నది.

మధు:—మరల విదర్భరాజు వృత్తాంతమేమయినఁ దెలిసినదా?

సార:—విదర్భరాజు వీరసేనునిక్రిందనున్న సేనాచక్రముచేత లోబలుచుకొనఁబడినాడు; అతని దాయానుడయిన మాధవసేనుడును జెఱనుండి విడిపింపఁబడినాడు. అతఁడు దూతవెంట ముందుగా శ్రేష్ఠములయిన రత్నపాపానమలను శిల్పవిద్యాప్రవీణతగల పరిజన మును రాజుగారికిఁ గానుకగాఁబంపి, తాను వెనుకవచ్చి ప్రభువువారిని దర్శనము చేసికొనఁబోవుచున్నాడు.

మధు:—నీవు పోయి నీపనిని జేయుము. నేనును దేవిగారిని సందర్శింపఁ బోయెదను. (అని యిద్దఱును బోవుచున్నారు)

ఇది ప్రశంసకము.

[అప్పుడు ప్రతీహాని ప్రశంసించుచున్నది.]

వ్రతీ:—అశోకసత్కారోత్సవములయి యున్నదేని “భర్త గారితోఁగలిసి నేఁడశోకవృక్షముయొక్క పుష్పసంపదను జూడఁగోరు చున్నాను” అని రాజుగారికి విన్నవింపుమని నాకాజ్ఞయిచ్చినది కాఁ బట్టి ధర్మాసనమునకు విజయంచేసెను రాజుగారిరాకకయి నేను వ్రతీ క్షించి యుండెదను. (అనితిరుగుచున్నది)

తెరలోపై తాళికులు:—ఓహో! రాజు దండముచేత శత్రుశిర
స్సులమీఁద వర్తించుచున్నాఁడు!

ప్రథముఁడు:—

చ. పరభృతసుస్వరంబు తనుపన్ విదిశానదిపొంతదోటలో
వరరతితోడ యాపమరుపంచశరుండునుబోలె హాయిగా
విరళవనంత మీ రనుభవింపఁగ నిద్దబలుండవై న నీ
యరి వరదానదీపరిసరాటపులన్ భవదీయభద్రకుం
జరములఁ గట్టిమహిజాబులతో వహించునమృతక.

ద్వితీయుఁడు:—

చ. ధరణి విదర్భునిన్ దడముతాఁకున గెల్చిననీచరిత్రమున్,
బరిఘలవంటి బాహువులబల్మిని రుక్మిణిఁగొన్నకృష్ణు న
చ్చరితముఁ, బద్యరూపమున సల్పి సురోపములై న పండితుల్
కరముఁ బఠింతు రల్లకృధకైశికధిక్కుతి నీరతుష్టికిన్.

ప్రతి:—అదె జయశబ్దము ప్రస్తానమును దెలుపఁగా రాజుగా
రిచ్చటి కే విజయంచేయుచున్నారు. నేను గొంచెమాయనయెరుటనుండి
తొలఁగి, ముఖద్వారతోరణము నాశ్రయించి నిలిచెదను.

(అని చాటున నిలుచున్నది)

[అప్పుడు మిత్రసహితముగా రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు:—గీ. అకట! ప్రియురాలు దుర్లభమౌటతలఁచి,
బలముచే విదర్భుఁడు గెల్వఁబడుటవినియు
వాసచే నెండచేఁ గొట్టఁబడినతమ్మిఁ
బోలి, దుఃఖమును సుఖంబుఁ బొందుమనసు.

పీడూ:—నీవత్యంతసుఖవంతుఁడ వగుదువని నామనస్సునకుఁ
బొడకట్టుచున్నది.

రాజు:—ఏలాగున?

విదూః—ఇంతకుముందే ధారణీదేవి “అమ్మా! నీనలంకరించుట యందు సాటిలేని దాననని గర్వపడుచుందువు గనుక వివాహాలంకార రచనయందలి నీనేర్పు నిక్కడు మాళవిక శరీరముమీదఁ గనఁబఱుపుము” అని పండితకౌశికితోఁ జెప్పినది. అందుచేత నామె విశేష క తూహలముతో మాళవిక నలంకరించినది. దేవి నీమనోరథము నెఱవేర్చునేమో!

రాజుః—మిత్రుడా! ఎప్పుడను నాయిష్టము ననుసరించి సంచరించెడు ధారణీదేవియొక్క పూర్వచరితము విచారింపఁగా నీవు చెప్పునట్లు జరగ నేవచ్చును.

ప్రతీః—(పు) వేళించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! కాంక్షనాశోకముయొక్క పుష్పద్గమసంపదను భర్తగారితోఁగూడ నిందర్శింపఁగోరుచున్నానని దేవగారు విన్నవము చేయుచున్నారు.

రాజుః—దేవి యక్కడ నేయున్నదా?

ప్రతీః—అవును. నారినారి కర్తవ్యమైన సమ్మానముచేసి యంతః పురజనమును బంపివేసి పరిజనముతో మాళవిక ముందునడువఁగా దేవి తాను దేవరవారిరాకకయి, నిరీక్షించుచున్నది.

రాజుః—(సంతోషముతో విదూషకునివంకఁ జూచి) జయ సీనా! నీవు ముందునడువు.

ప్రతీః—దేవా! రండిరండి. (అనినడుచుచున్నది.)

విదూః—(చూచి) ఓమిత్రుడా! వసంతుఁడియుద్యానవనము నందుఁ గొంచెము గూఁవనదశనుబొందినవానివలెఁ గనఁబడుచున్నాఁడు.

రాజుః—నీవన్న మాట సత్యము.

గీ వంగి కురువక ఫలజాలభౌరమునను

జూతభూరుహ మల్లదే చూడు మెదుట

రహిని నీయుతుయావనారంభమనఁగి

మిడికి నుత్కంఠ గొలిపెడు మరియుమరియు.

విదూః—మిత్రుడా! అదిగో కాంచనాశోకమలంకారముచేసి
కొన్నదానివలెనే పూవుగుత్తులచేత నొప్పుచున్నది. దేవరవారు చిత్త
గించవలెను.

రాజుః—ఇప్పుడిది యనన్యసాధారణమయిన శోభను వహించు
చున్నదిగనుక ఆలస్యముగాఁ బూతపట్టుటయే యుక్తముగానున్నది
చూడు—

గీ. మొదలను వసంతవిభవంబు పూనినట్టి
సకలసుందరాశోకవృక్షములసొంపు
దోహదమునొందియున్న యీద్రుమమునందె
సంక్రమించెననఁగ మొగ్గచాలు పోలుచు.

విదూః—నిశ్చయముగా నీవుసంతుష్టుడవుకమ్ము. మనమీప్ర
కారముగా సమీపమునకు వచ్చియున్నను, భారణీదేవి తనపార్శ్వము
నందున్న మాళవిక నిలుచుట కనుమతించుచున్నది.

రాజుః—(సంతోషముతో) సఖుడా! చూడుచూడు.

క. వినయమునం బ్రియురాలటు
వెనుకఁ గరాబ్జములుసాచి వేడ్కను నిలువకొ
నను దేవియెదుర్కొనియెడుఁ
బొనరఁగ నృపలక్ష్మితోడి భూదేవియనన్.

[అప్పుడు మాళవికయు, భారణీదేవియు, పరివ్రాజికయు, అర్హపరివారిమును
ప్రేక్షించుచున్నారు.]

మాళః—(తనలో) నాకౌతుకాలంకారమునకు హేతు వెఱుఁ
గుదును. అయినను నాహృదయము తామరాకులోనినీటివలెఁ దల్ల
డిల్లుచున్నది. నాయెడమకన్ను బలుమాటదఱుచున్నది.

విదూః—ఓహో! మిత్రుడా! వివాహాలంకారముచేతఁ
బూజ్యతాలయిన యీమాళవిక మిక్కిలి శోభిల్లుచున్నదిగదా?

రాజుః—ఆమెను జూచుచున్నాను.

గీ. చాలవేలనివట్టు వస్త్రంబు గట్టి
మితవిభూషణములతోడ మెఱయు నీమె
హిమముగ్రమ్మని సత్తత్రసమితితోడఁ
బ్రబలచంద్రికగల చైత్రరాత్రిఁబోలి.

ధార:—(సమీపించి) పాశేశ్వరా! జయమగుగాక! జయ
మగుగాక!

విదూ:—అమ్మా! వర్ధిల్లును

పరి:—దేవా! విజయమగుగాక!

రాజు:—అమ్మా! నమస్కరించుచున్నాను.

పరి:—అభీష్టసిద్ధి యగుగాక!

ధార:—(చిలుకవృద్ధి) ప్రాణేశ్వరా! తరుణీజనసహాయుఁ
డవయిన సీక్వీయశోకవృక్షము మాచేత సంకేత గృహముగాఁ జేయఁ
బడినది.

విదూ:—గుత్తుఁడా! నీవు సత్కరింపఁబడినావు.

రాజు:—(స్థితితో అశోకమువంకఁదిరిగి)

గీ. అలవసంతనియోగ మనాదరించి

యాదరించె నీకు ప్రియత్న మలరుఁబూని

కావునను నిట్టిదేవి సత్కారమునకు

నియ్యశోక మర్హత నేల యెనయకుండు?

విదూ:—ఓయీ! పరువముగలదానిని జూడుము.

ధార:—ఎవతెను?

విదూ:—నేను గాంచనాశోకమయొక్క పుష్పశోభనుగూర్చి
చెప్పుచున్నాను. (అందఱును గూర్చుచున్నారు)

రాజు:—(మాళవికనుజూచి తనలో) సన్నిధినుండియు వీయో
గమనుభవించుట కష్టముగదా?

క. ఏను రథాంగముమాడ్కిని

గానంగాఁ జక్రివాకిగతిఁ బ్రియురాలున్

మా నెఱపొం దొదవింపని

తానీధారణి నిశవలెఁ దనరెద మిచటన్.

కంచు:—దేవా! జయమగుఁగాక! “అప్పుడు మార్గానూసము చేత దేహములు బడలియున్నారని విదర్భరాజు కానుకగాఁ బంపిన శిల్పవిద్యాప్రవీణ లయిన యిద్దఱుకాంతలను దమదర్శనమునకుఁ బంప లేదు. వారిప్పుడు దేవరవారిని సందర్శింపశక్తి గలవారుగా నున్నారు. కాబట్టి దేవరయాజ్ఞ దయచేయవలెను” అని మంత్రి విన్నవము చేయుచున్నాఁడు.

రాజు:—వారిని దీసికొనిరమ్మ

కంచు:—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి వారితోఁగూడ బ్రవేశించి) అమ్మలారా! ఇటు. ఇటు.

ప్రథమ:—(రహస్యముగా) ఓసీ! రజనికా! ఈ శుభార్థమైన రాజకులమును జేరఁగా నామనస్సారట పొందుచున్నది.

ద్వితీయ:—జ్యోత్స్నికా! నాకును నాలాగున నేయున్నది. “హృదయముయొక్క యవస్థయే రాజ్యోపుసుఖమునుగాని దుఃఖమునుగాని తెలుపు”నని యొకలోకోక్తియున్నదినుమా.

ప్రథమ:—అది యిప్పుడు సత్యమగునుగాక!

కంచు:—అదె రాజుగారు దేవితోఁగూడ నుండియున్నారు. మీ రాయనయొద్దకుఁబొందు. (ఇద్దరు సమీపమునకుఁబోఁగా మాళవికయు, బరివ్రాజికయు వారినిజూచి యొకరినొకరు చూచుకొనుచున్నారు.)

ఇద్దఱు:—(ప్రణామముచేసి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! దేవీ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

రాజు:—కూరుచుండుఁడు.

ఇద్దఱు:—(కూరుచున్నారు)

రాజు:—మీ కేవిద్యయందభినివేశముఁగలదు?

ఇద్ద:—దేవా! సంగీతవిద్యయందు.

రాజు:—దేవీ! వీరిలో నొకరిని నీవు తీసికొమ్ము.

ధార:—మాళవికా! వీరిలో సమర్థురాలయిన యెవరిని సంగీత మునందు సహాయురాలినిగాఁ దీసికొనుటకు నీకిష్టముగానున్నది?

ఇద్ద:—(మాళవికనుజూచి) ఓహో! రాజపుత్రిక! రాజపుత్రీ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! (అని నమస్కరించి యామెతోఁ గూడఁ కన్నీరువిడుచుచున్నారు.)

అందఱు:—(అద్భుతపడి చూచుచున్నారు.)

రాజు:—కాంతలారా! ఈమె యెవరు?

ఇద్ద:—ఈమె మారాజుగారికొమ్మార్తె.

రాజు:—ఏలాగున?

ప్రథమ:—దేవా! దేవరవారు దండనాధులచేత విదర్భరాజును లోఁబఱచుకొని యెరసాలనుండి విడిపించిన మాధవసేనుఁడను రాజ కుమారునకుఁ జెల్లెలయిన మాళవికయీమె.

ధార:—ఏమీ! యీమె రాజపుత్రికా? మంచిగంధపుకఱ్ఱ నాచేఁ బొదుకగా నుపయోగింపఁబడి దూషితమయినది.

రాజు:—ఈమె కీదశ యెట్లు సంభవించినది?

మాళ:—(నిట్టూర్పువిడిచి తనలో) విధివియోగముచేత

ద్వితీయ:—దేవరవారు వినవలెను. మారాజకుమారుఁడయిన మాధవసేనుఁడు దాయాదునివశమునఁ జిక్కఁగా నాతనిమంత్రియైన సుమతి మాబోఁటికరిజనమును విడిచిపెట్టి యీమెను రహస్యముగా దీసికొనిపోయినాఁడు.

రాజు:—ఇంతవరకు మేమీవరకేవిన్నాము. అటుతరువాత?

ద్వితీ:—దేవా! అటుతరువాతజరిగినది మాకు తెలియదు.

వరి:—అటుతరువాత జరిగినది మందభాగ్యురాలనయిన నేను వినిపించెదను.

ఇద్ద:—రాజపుత్రీ! ఈకంశస్వరము పూజ్యరాలయిన కాశికిది వలెనున్నది. ఆమె కానుగదా?

మాత:—అవును. ఆమెయే.

ఇద్ద:—యతివేషధారియైయున్న యీమె నిప్పుడాసవాలు వట్టుటయే కష్టముగా నున్నది—అమ్మా! నీకు నమస్కారము.

వరి:—మీయిద్దఱకును శుభమగుగాక!

రాజ:—అమ్మా! మీకు ఏరాస్తవ్యముతోనివారా?

వరి:—అవును.

విదూ:—అట్లయిన మీరిప్పుడు పూజ్యరాలయిన యీమె వృత్తాంతము నంతను బూర్ణముగాఁ జెప్పివేయుఁడు.

వరి:—(విచారముతో) అంతయువినుఁడు. మాధవసేనుని మంత్రీయయిన సుమతి నాకన్న గారు తెలిసినచా?

రాజ:—తెలిసినది. అటుతరువాత?

వరి:—ఈమె తోడబుట్టినవాఁడా విధమయి పోగా గూఢముగా నీమెను వెంటఁబెట్టుకొని తమతో సంబంధము చేయవలెనను కోరికతో నతఁడు విదిశాసగరమునకు వచ్చుచున్న సార్థవాహులతో బయలుదేరినాఁడు.

రాజ:—అటుపిమ్మట?

వరి:—అతఁడును దారినడచిన వణిగ్జనమువలెనే యడవిలోఁ బ్రవేశించి విశ్రాంతి పొందుటకారంభించెను.

రాజ:—ఆవయిని మఱియేమున్నది?

ఉ. బాహులమధ్యఁ దూణములపట్టుమిట్టటు కట్టియుండ, ను

త్సాహము పుట్టఁ బాదములదాఁగి ను వేలఁగ బ్రబ్రమత్,

సాహసలీల వాద్యుచును జావములన్ ధరియించి, చోర సం
దోహము చేరుమాత్రమున దుస్సహమై కనుపట్టె నవ్వడిన్.

మాళ:—(భయముకనబఱచుచున్నది)

విదూ:—అమ్మా! భయపడఁబోకు. ఈమెయీవఱకు జరిగిన
కథనే చెప్పుచున్నది.

రాజు:—తరువాత, తరువాత.

పరి:—అప్పుడు బద్ధాయుధులయిన సార్ధవాహయోధులు
ముహూర్తకాలములో దొంగలచేతఁ తఱుమఁగొట్టఁబడినారు.

రాజు:—అమ్మా! పాపము! ఇఁకఁ జెప్పఁబోవునది కష్టకథ
కాఁబోలు!

పరి:—అటుతరువాత నాసోదరుఁడు—

శీ. ఆదురాత్ములచేతఁ గీడడరునంచు

భయపడుచునున్నయీమెఁ గాపాడుకొఱకుఁ

దాను బ్రభుభక్తి మెరయ నుస్త్వజములైన

ప్రాణములనిచ్చి తీర్చఁబో స్వామిఋణము.

ప్రథమ:—కటకటా! సుమతిహతుఁడయ్యెనా?

ద్వితీయ:—అందుచేతనే యీరాజపుత్రిక కిటువంటి యవస్థ
పట్టినది.

పరి:—(కన్నుల నీరువిడుచుచున్నది)

రాజు:—అమ్మా! శరీరములకాశపడనివారి లోకయాత్ర యి
టువంటిదే. తానుదిన్న వ్రభువునన్నము సఫలము కావించుకొన్న
యాపుణ్యాత్మునికొఱకు శోకింపవలసిన పనిలేదు.

పరి:—నేనప్పుడు మూర్ఛపోయి మరలఁ దెలివితెచ్చుకొను
లోపల నీమె కంటికగపడకపోయినది.

రాజు:—అప్పుడమ్మగారు పొందినకష్టము మహాత్తరమయిన
దయియుండును.

పరి:—అప్పుడు నేనన్నగారిశరీరమున కగ్నిసంస్కారముచేసి
మరలఁ గొత్తగాఁదోచిన వైధవ్యదుఃఖముతోఁ గాషాయవస్త్రము
లను ధరించి మీదేశము ప్రవేశించినాను.

రాజు:—సజ్జనులకీమార్గము యుక్తమయినదే. ఆపయిని?

పరి:—ఆపయి నీమె యాకిరాతులనుండి వీరసేనునివద్దకును,
వీరసేనునినుండి దేవిగారియొద్దకును వచ్చినది. దేవిగారి గృహము
నందుఁ బ్రవేశము దొరకినతరువాత నాకీమె కానబడినది, నాకథ
యింతటితోనరి.

మాళ:—(తనలో) భర్త యిచ్చడేమిచెప్పనో?

రాజు:—ఓహో! ఆపదలెప్పుడును బరాభవమును దెచ్చును
గదా? ఎట్లనిన—

గీ. అకట! దేవి కా నర్హురాలయిననీమె

దాసిగాఁ జేయఁబడె నింతదనుక నిందు

జలుగుఁ దెలివట్టుపుట్టుంబు తెలివి మాలి

వడిఁ దలంటుగుడ్డగఁ జేయఁబడినయల్లు.

ధార:—అమ్మా! మాళవిక గొప్పవంశమునఁ బుట్టినదని యిం
తవఱకును జెప్పక నీవు తప్పుచేసితివి.

పరి:—పాపము శమించునుగాక! నేను గారణముండియే యీ
సంగతి రహస్యముగా నుంచినాను.

ధార:—ఆ కారణమేది?

పరి:—ఈమెతండ్రి జీవించియుండఁగాఁ దీర్థయాత్రపరుడయి
సిద్ధాదేశముచేత వచ్చినయొకసాధు విమె సంవత్సరమాత్రము దాస్యము
ననుభవించి తరువాతఁ దగినభర్తను బొందునని చెప్పెను. అదియవశ్య
ముగా ననుభవించువలసినదని యెఱిగి మీపాదసేవతో నంతమయ్యెడి
యీమెయొక్క యాకాలావధిని బ్రతీక్షించుచుంటిని ఇట్లుచేయుట
మంచిదనియే నేనుభావించెదను.

రాజు:—అట్లువ్రతీక్షించుట మంచివనియే.

కంచు:—దేవా! విదర్భదేశవ్యవహారవిషయమునఁ జేయవలసిన దేమో ప్రభువువారి యభిప్రాయము వినఁగోరుచున్నానని మంత్రి మనవిచేయుచున్నాఁడు. మీరు ప్రసంగాంతరములో నుండుటచేత నాకువిన్నవించుట కవకాశము చిక్కినదికాదు.

రాజు:—మాద్వల్యా! అన్నదమ్మలయిన యీ యజ్ఞసేన మాధవసేనులకురాజ్యము రెండుభాగములుగాఁ బంచియిచ్చి యిప్పుడు వారినిద్దఱిని రాజ్యమునందు నిలువఁగోరుచున్నాను.

గీ. వరదకు తరదక్షిణ భాగములను

వారు పాలించుకొననిమ్ము వేరు వేర

వరుసగా నలచంద్రభాస్కరులు తాము

రేయి పగలును బాలించురీతిగాను.

కంచు:—దేవా! నేనిది మంత్రిసభకు విన్నవము చేసెదను.

రాజు:—(వేలితో ననుమతిని గనఁబఱచుచున్నాఁడు.)

కంచు:—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

బ్రధమ:—(రహస్యముగా) ఓరాజపుత్రీ! భాగ్యవశముచేత సీయన్నగా రర్థరాజ్యమునఁ బ్రతిష్ఠింపఁ బడుచున్నాఁడు.

మాళ:—జీవితసంశయదశనుండి విడిపింపఁబడినందునకే మనము సంతోషింప వలయును.

[కంచుకి మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాడు.]

కంచు:—దేవా! విజయమగునుగాక! దేవరవారియాజ్ఞ మంగళి ప్రదమయినదని మంత్రిమనవిచేయుచున్నాఁడు. మంత్రి సభవారును తామిప్రకారముగానిశ్చయించినారు.

చ. సిరిఁగయికొన్నయాతఁడలశ్రీని దయస్మరలంగ నిచ్చినక,

బరువురథాశ్వముల్ మెడలపైని వహించెడునట్లు, దాల్చి పీ

రిరువురు నింకమీఁద నితరేతరవైరము మాని, యోనరే
శ్వర! భవదీయశాసనముఁబట్టి మెలంగుచునుండు రెప్పుడున్.

రాజు:—అట్టయినపక్షమున సేనానియైనవీర సేనున కీవిధముగాఁ
జేయుమని లేఖ వ్రాసిపంపవలసినదని మంత్రిసభకుఁ జెప్ప.

కంచు:—దేవరవారాజ్యపించినట్లు చేసెదను. (అని వెడలిపోయి
ఒక లేఖయుఁ గానుకయుఁ బట్టుకొని మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాడు)
ప్రభువుగారియాజ్ఞ జరపఁబడినది. ఇదిగో సేనాపతియైన పుష్పమిత్రుని
నియొద్దనుండి బహుమానముగాఁ బంపఁబడిన యుత్తరీయముతోఁ
గూడ నీలేఖ వచ్చినది. ప్రభువువారు దీనిని జిత్తగింతురుగాక!

రాజు:—(లేచి, బహుమానము నుపచార పూర్వకముగా
గ్రహించి, పరిజనము చేతికిచ్చి, లేఖను విప్పుచున్నాడు.)

ధార:—అహ! నామన స్సాలేఖమీఁద నే యున్నది. గురుజన
క్షేమము తెలిసికొన్నపిమ్మట వసుమిత్రుని వృత్తాంతము వినెదను.
సేనాపతి నాపుత్రునిమీఁద సతిభారమును మోపినాడు.

రాజు:—(కూరుచుండి చదువుచున్నాడు.) శ్రీరస్తు! విదిశా
సగరమునందున్న చిరంజీవియైన మాపుత్రుడఁగు నగ్నిమిత్రుని సేనా
పతియైన పుష్పమిత్రుఁడు ప్రేమపూర్వకముగా నాలింగనము చేసికొని
యజ్ఞశాలనుండి పుత్తైంచిన వత్రిక. నేను రాజయజ్ఞదీక్షితుఁడనయి
యుండి నూలుపులు రాజపుత్రులను దోడిచ్చి మనవసుమిత్రునిఁ
దురంగరక్షణార్థము సంసత్సరము క్రిందట నియోగించి తన మనసు
వచ్చినట్లుగా సంచరించుటకయి గుఱ్ఱమును విడిచిపెట్టితిని. అది సింధు
నది దక్షిణతీరమునఁ దిరుగుచుండఁగా దాని నశ్వసేనాధిపతియైన
యొకయవనుఁడుపట్టుకొనెను. అప్పుడుభయసేనలకును ఘోరయుద్ధము
సంభవించెనని తెలియినది.

ధార:—(వీషాదమును గనఁబఱుచుచున్నది.)

రాజు:—ఏమీ! ఈవిధముగా జరిగినదా?

“గీ. అతులధన్వియా వసుమిత్రుఁ డడరియపుడు
చెదరఁగా దోలి శత్రుల సిగ్గుపడిది
వడిగ నాయుత్తమాశ్వంబు బలిమితోడఁ
దాను మరలించి తెచ్చె నిత్తావునకును.”

ధారి:—ఈవాక్యముచేత నాహృదయము చల్లపడినది.

రాజు:—(మిగిలిన శేఖను జమవుచున్నాఁడు.) అంశుమం
తుఁడు సగరునకశ్వమును దెచ్చి యిచ్చినట్లుగా నాపౌత్రుఁడు నాకు
యజ్ఞాశ్వమును దీసికొనిరాఁగా నే నిప్పుడు చేయఁ బూనినయీయజ్ఞ
మునకు రోషమువిడిచి నీవు వధూజనసహితముగా యుక్తసమయమున
రావలెను.

రాజు:—నాకిదియనుగ్రహము.

పరి:—భాగ్యవశమునఁ బుత్రవిజయముచేత దంపతులు వర్ధిల్లు
చున్నారు. (ధారణివంకఁజూచి)

గీ భర్తచేతను దగవీరపత్నులందుఁ
బ్రధమగణ్యులై శ్లాఘ్యులఁ బడసితీవు;
మతియునిప్పుడు నీదుకుమారువలన
వీరమాతవునైతి వోవెలఁదిమిన్న.

ధారి:—అమ్మా! కొడుకు తండ్రినిఁబోలినవాఁ డయినందుల
కానందభరితురాల నయినాను.

రాజు:—మాద్గల్యా! ఏనుఁగుపిల్ల యూధపతి ననుకరించినది
నుమా!

కంచు:—గీ. అంబువులఁ బిల్చునన్నికి నొరువ్వునట్ల
జననకారణమివై న ఘనతచేత
నితనివీరవిచేష్టిత మేముచూచి
బిందమున విస్మయంబును బొంద మిందు.

రాజు:—మాద్గల్యా! చెఱసాలలోనున్న యజ్ఞశీనుని మఱిది మొదలయినవారి నందఱిని విడుదలచేయింపుము.

కంచు:—దేవరవారానతిచ్చివట్లు చేయించెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ధార:—జయసేనా! నీవుపోయి యిరావతి మొదలయిన యంతఃపురకాంతల కందఱికిని నాపుత్రుని విజయవార్తలు చెలుపుము.

వ్రతీ:—అలాగునజేసెదను. (అని బయలుదేలుచున్నది.)

ధార:—కొంచె మిటురమ్ము.

వ్రతీ:—(వెనుకమరలి) ఇదిగోవచ్చినాను.

ధార:—(రహస్యముగా) నేనశోకదోహదమునకుఁ నియోగించి నప్పుడు మాళవికకుఁచేసిన నావ్రతిజ్ఞను, ఆమె సద్వంశసంభవతయుఁ జెప్పి, నాసత్యము నీమూలమున నిలువవలెనని యిరావతిని నామాటలుగా నూఱిడింపుము.

వ్రతీ:—దేవియాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని వెడలిపోయి మరలఁ బ్రవేశించి) అమ్మా! నీపుత్రవిజయనిమిత్తమున సంతోషించి యంతఃపురకాంతలిచ్చిన యాభరణములకు నేను బెట్టె నయినాను.

ధార:—చాలును. ఇందాశ్చర్యమేమున్నది? ఈయభ్యుదయము నాకును పారికిని సామాన్యమయినదే.

వ్రతీ:—(రహస్యముగా) అమ్మా! “పెద్దవారయిన మీనోటి నుండివచ్చినమాట యోగ్యమయినది. మీసంకల్పమును మార్పుకొనుట యుక్తముకాదు.” అని యిరావతి మనవిచేయుచున్నది.

ధార:—అమ్మా! వ్రధమమునఁ బూజ్యుడయిన సుమతిచేత నియ్య సంకల్పింపఁబడిన యీమాళవికను భర్తగారి కిచ్చుటకయి మీయనుమతమును గోరుచున్నారు. ఇప్పుడుసహితము నీవే యీమెకు యజమానురాలవు.

ధార:—(మాళవికను జేతితో బట్టుకొని) నాకుఁ బ్రియవార్త ను దెలిసినందునకయి భర్తగా నీమెను బారితోషికముగా నంగీకరింతు రుగాక!

రాజు:—(సిగ్గుపడుచున్నాఁడు.)

ధార:—(చిటునవ్వుతో) చేసిన ప్రియనివేదనమున కీపారితో షికము తగదని భర్తగారు తిరస్కరించుచున్నారేమి?

విదూ:—అమ్మా! కొత్త పెండ్లికొడుకు లందఱును లజ్జపడు నురన్న లోకహర్షవాదము విన్నదేకదా?

రాజు:—(విదూషకునివంకఁ జూచుచున్నాఁడు)

విదూ:—దేవిగారే యీమెకుఁ దమతో సమానముగా దేవీ సంజ్ఞ విచ్చినతరువాతనే యీయన మాళవికను బ్రతిగ్రహింపఁ గోరు చున్నాఁడు.

ధార:—దేవీనామము రాజపుత్రికయైన యీమెకు సత్కు లోద్భవత్వముచేతనే యియ్యబడినది. పునరుక్తిచే నేమిప్రయోజనము?

పరి:—అట్లుకాదు.

క. గనిలోఁ బుట్టిన దయ్యను;

నొనరంగా సానపట్టకున్నను మణియున్

గనకముతో సంయోగం

బొసగూర్పఁగ నర్హమానె? యోకశ్యాణి!

ధార:—అమ్మా! ఈయభ్యుదయకథచేత మొదట నీమె మేలి ముసుఁగుసంగతిచూడలేదు తమింపుము. నీవుపోయి మేలిముసుఁగున కయి పట్టువస్త్రమును దీసికొనిరమ్ము.

ప్రతీ:—దేవిగా రాజ్యాపించినట్లుచేసెదను (అని ముసుఁగు చీరనుదీసికొని మరలఁ బ్రవేశించి) దేవీ! ఇదిగో. (అని యిచ్చుచున్నది)

ధార:—(మాళవికకు ముసుఁగు వేసి) ప్రాణేశ్వరా! ఈమెను బ్రతిగ్రహింపవలెను.

రాజు: — నేను నీశాసనమును మీఱరాదుగనుక నీదాసమును స్వీకరించి నాడను.

విదూ: — ఆహా! ఏమి యీ ధారణీదేవి యనుకూలత!

ధార: — (పరిజనము వంకఁ జూచుచున్నది)

పరి: — (మాళవికను సమీపించి) అమ్మా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

ధార: — (పరివ్రాజిక వంకఁ జూచుచున్నది)

పరి: — దేవీ! ఇది నీకు వింతకాదు.

గీ కతులసేవింతు కృతీకక్షసతుల నిచ్చి

యైనఁ బరీభక్తి తత్పర లై నసతులు,

ననుల నేకమాలగు నేటియుదకమాలను

గొంచుఁ బోయి సముద్రానిఁ గూర్చునట్లు.

[నిపుణిక ప్రవేశించుచున్నది.]

నిపు: — దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! “అక్షుడుఁడ చారాతిక్రమణముచేత నేను భర్తగారియెడ నపరాధము చేసినాను. అయినను నేనటుతరువాత భర్తగారికి స్వయముగానే యానాశ్వామమును జేసినాను. ఇప్పుడు భర్తగారు సంపూర్ణ మనోరథులయి యుండుననుక, నన్నుఁగూడఁ బ్రసాదమాత్రముచేత సంభావింపఁదగును” అని యిరావతి విన్నపముచేయుచున్నది.

ధార: — నిపుణికా! “భర్తగారు నీవుచేసిన సేవకుఁ దగిన ఫలమును బ్రసాదింతురు” అని యిరావతితోఁ జెప్పుము.

నిపు: — నాకిది పరమానుగ్రహము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది)

పరి: — దేవా! మీతోడివిరువనిసంబంధముచేతఁ గృతార్థుడయిన మాధవసేనునిఁ దమ సెలవుమీఁదఁబోయిసందర్శించి నేత్రసాఫల్యమును బొందఁగోరుచున్నాను.

ధార:—అమ్మా! మీరు మమ్మడిచిపెట్టుట తగదు.

రాజు:—అమ్మా! నీక్షేమవార్తను మాతేఖలలో లిఖించి
యాతనితావునకు మాసభాజనులను బంపెదను.

పరి:—మీయిరువురయారముచేతను నేను ధన్యురాలనయి
వాను.

ధార:—ప్రాణేశ్వరా! నేనింకను దమకేమి చేయవలెనో
యాజ్ఞాపింపుడు.

రాజు:—నాకిదియే ప్రయము.

ఉ దేవి! ప్రసన్నురాలవయి తియ్యమచూపు సతంబునాపయిన్;
నే వచియింతు నియ్యదియు నీహృతిపక్షజనంబుబట్టియో
పానని! యగ్నిమిత్రుఁ డిల పాలవచేసెను సంతగాలమాన్
భూవలయంబునం బ్రజకుఁబుట్టకయుండుత మీతిశాధలున్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

సంపూర్ణము.

